

AVGUŠTIN STEGENŠEK
(1875–1920)
Ob stoletnici smrti

AVGUŠTIN STEGENŠEK
(1875–1920)
Ob stoletnici smrti

Urednici Vlasta Stavbar, Marjeta Ciglenečki

Maribor, 2020

Kazalo

- 1 Uvodnik (dr. Zdenka Petermanec)
- 3 Ob stoletnici smrti Avgušтина Stegenška (izr. prof. dr. Marjeta Ciglnečki)
- 7 Avgust Stegenšek in Univerzitetna knjižnica Maribor: Avgust Stegenšek kot knjižničar Zgodovinskega društva za Slovensko Štajersko (1903-1909) in njegova pisna zapuščina v UKM (dr. Vlasta Stavbar)

- 17 Po poteh pomembnega vzornika (izr. prof. dr. Polona Vidmar)
- 18 Solčavska Marija (Žana Plejič)
- 20 Celjski oltar v romarski cerkvi na Ptujski Gori (Klara Zadravec)
- 22 Ptujskogorska Marija Zavetnica s plaščem (Saša Preložnik Šimac)
- 24 Marijin steber na Ptuju (Nika Vreča)
- 26 Oltar Svete družine v podružnični cerkvi sv. Barbare v Malahorni (Rebeka Tašič)
- 28 Personifikacija Pokore ali Kesanja iz Žičke kartuzije (Sara Nuša Golob Grabner)
- 30 Mariborsko kužno znamenje (Pia Žula)
- 32 Veliki oltar Marijinega vnebovzjetja v Cirkovcah (Annemarie Gomzi)

IZ SODELOVANJA SE POGOSTO RODI MARSIKAJ ZANIMIVEGA

Najmanj trije razlogi botrujejo predstavitvi dr. Avgušтина Stegenška v tej brošuri oz. razstavnem katalogu, katerega izdajo močno podpira Univerzitetna knjižnica Maribor.

To je portret mladega izobraženega in nadarjenega umetnostnega zgodovinarja, ki je deloval v Mariboru, zavzetega knjižničarja Zgodovinskega društva za Slovensko Štajersko, ki mu je zbiranje arhivskih podatkov pomenilo pravi izziv, natančno zapisovanje pa je vodilo k številnim raziskovalnim razpravam in prispevkom.

Nastanek društvene knjižnice štejemo za predhodnico današnje Univerzitetne knjižnice. Vsi raziskovalci domoznanskih vsebin mariborske in štajerske zgodovine so bili enotni, da je predpogoj za raziskovanje ustanovitev knjižnice, ki bo s svojim fondom in zapuščinami to omogočala. In Stegenšek je bil njen prvi knjižničar. Spisal je prvi knjižnični red, ki se v marsičem ni spremenil do danes – brez izjem pri izposoji, z izposojevalnim rokom, z reverzi za izposojene knjige in zgolj s čitalniško izposojno dragocenosti.

Univerzitetna knjižnica Maribor hrani del Stegenškove pisne zapuščine, ki si jo prizadeva digitalizirati in jo na ta način narediti dostopno.

Tretji razlog je v sodelovanju s študenti umetnostne zgodovine na Filozofski fakulteti Univerze v Mariboru, s katerimi knjižnica pod mentorstvom izr. prof. dr. Marjete Ciglnečki sodeluje že vrsto let pri številnih projektih ali razstavah.

V zadnjem desetletju smo skupaj zasnovali razstavo študentov oddelka za likovno pedagogiko UM (2002), likovno razstavo Okna (Ida Brišnik Remec, 2014), Zmago Jeraj (2015), Šepet metuljevih kril (Simona Šuc in Nataša Grandovec, 2015), Stoli (razstava uveljavljenih oblikovalcev in študentov oblikovanja tekstilij in oblačil Univerze v Ljubljani, 2017), Izgon iz raja (Anka Krašna, 2018), Albin Lugarič: iz umetnikove zapuščine (2018) in projekt: Ilustracije v knjigah Založbe Obzorja (2012).

Letošnje sodelovanje je začrtala stoletnica obeležitve Stegenškove smrti s prikazom njegovega obsežnega kulturnozgodovinskega opusa. Izbrane interpretacije Stegenškovih umetnostnozgodovinskih člankov ali knjig, ki so jih prispevale študentke Filozofske fakultete UM, bodo zanimiva iztočnica za nadaljnje raziskovanje na tem področju. Univerzitetna knjižnica Maribor jih bo s ponosom vključila v svoj fond in jih hranila kot nov dokaz, da sledimo pred skoraj 120 leti začrtani tradiciji znanstvene knjižnice.

Hvala vsem, ki ste pri tem po obsegu sicer skromnem, po dokumentarni sporočilnosti pa izredno bogatem delu sodelovali.

Zdenka Petermanec,
ravnateljica UKM

Marjeta Ciglencečki

OB STOLETNICI SMRTI AVGUŠTINA STEGENŠKA

Sto let je minilo od smrti dr. Avgušтина Stegenška (Tevče, 7. 7. 1875–Maribor, 26. 3. 1920), enega od pionirjev slovenske umetnostne zgodovine, hkrati pa prvega ustrežno izobraženega predavatelja za umetnostno zgodovino na mariborskem bogoslovju, kjer je bodoče duhovnike v okviru predmeta o cerkveni zgodovini seznanjal tudi z umetnostnimi vrednotami cerkvene arhitekture in njene opreme. Svoje raziskovalno in pedagoško delo je opravljal v Mariboru vse od vrnitve s študija v Rimu (1902) pa do smrti. Univerza v Mariboru, ustanovljena leta 1975, sodi med mlade visokošolske ustanove, a se z vso upravičenostjo sklicuje na tradicijo visokošolskega izobraževanja v Mariboru – na mariborsko bogoslovje, ki ga je vzpostavil škof Anton Martin Slomšek ob prestavitvi sedeža Lavantinske škofije v Maribor leta 1859. Tako se zdi samo po sebi razumljivo, da tudi umetnostni zgodovinarji na še mlajši Filozofski fakulteti Univerze v Mariboru (ustanovljeni leta 2006), kjer so se prvi študentje umetnostne zgodovine vpisali v študijskem letu 2009/2010, v Avguštinu Stegenšku prepoznavamo velikega vzornika. Stegenškova znanstvena zapuščina je veličastna, med raziskovalci zgodovine slovenske umetnostne zgodovine preveč površno ovrednotena, smeli bi celo trditi, da je marsikdaj (zavestno) spregledana in skrčena na ugotovitev, da je bil prvi slovenski umetnostnozgodovinski topograf.¹

Hvaležni smo prof. ddr. Janezu Höflerju, da je dal pobudo za znanstveni simpozij o Avguštinu Stegenšku. Na Oddelku za zgodovino na takratni Pedagoški fakulteti Univerze v Mariboru smo mednarodno znanstveno srečanje organizirali leta 2005, ob stoletnici izida prve Stegenškove topografije *Dekanija gornjegrajska*. Razprave o Stegenškovem življenju in delu pa tudi o širših okoliščinah njegovega delovanja so bile leta 2007 objavljene v tematski številki

¹ Takšno vrednotenje so presegli le maloštevilni umetnostni zgodovinarji, tako rekoč neopažen pa je ostal zapis Vojeslava Moleta (1886–1973), ki je leta 1922 za mesečnik *Ljubljanski zvon* ocenil prva dva zvezka nove znanstvene revije *Zbornik za umetnostno zgodovino*. Mole je menil, da takrat umetnostna zgodovina v javnosti še ni imela mesta kot znanstvena disciplina, a je opomnil na dotedanji Stegenškov prispevek: »V ta kaos je bil pred leti posegel z odločnim dejanjem zlasti rajni, tragično preminuli profesor dr. A. Stegenšek. Na domačih tleh je hotel predvsem zbuditi zanimanje za naše lastne spomenike in se je lotil dela, ki tvori nekakšen temelj in vsaj začetek topografije umetnostnih spomenikov na naših tleh. Ustanovil je tudi glasilo *Ljubitelj krščanske umetnosti*, ki naj bi bilo širilo zanimanje za to stvar in seznanjalo naš narod s tem, kar je izraz našega umetnostnega hotenja v preteklih dobah in kar je bilo zanimivega tudi v novejšem času na polju cerkvene umetnosti (seveda pa velezaslužni Stegenšek tudi ni ušel kritiki naših malih vseznalcev, toda to je nekaj tako eminentno slovenskega, da bi bilo čudno, ko bi tega ne bilo). Toda vojna in prezgodnja smrt sta preprečili nadaljevanje tega početja.« Glej: Vojeslav MOLE, *Zbornik za umetnostno zgodovino, Ljubljanski zvon*, 42/1, 1922, str. 61. Mole se je z besedno zvezo »umetnostno hotenje« deklariral kot pripadnik dunajske umetnostnozgodovinske šole, vendar je doktoriral leta 1912 na temo srbskega rokopisa iz leta 1649 pri Josefu Strzygowskem, ki je bil velik nasprotnik dunajskega teoretskega pristopa. Zdi se, da je Moletova naklonjenost do Stegenška temeljila na njenem sorodnem razumevanju umetnosti Vzhoda, v katero ju je uvedel skupni doktorski mentor.

zgodovinske revije *Studia Historica Slovenica*.² V procesu študija umetnostne zgodovine na mariborski univerzi je pomembno, da se študentje temeljito seznanijo s Stegenškovimi znanstvenimi spisi, ki so po dolgih desetletjih v mnogočem preseženi, nikakor pa niso izgubili raziskovalne svežine, njihova velika odlika je metodološka disciplina, iz besedil pa veje raziskovalna strast. Stegenšek se je vedno znova povsem predal zadani nalogi, pri delu pa je bil osupljivo natančen: svoje teze je utemeljeval s skrbno zbranimi arhivskimi in drugimi podatki. Posebnost njegovih raziskav je tudi potreba, da za vsak zastavljeni problem poišče primerjave v vseh časovnih obdobjih, če je le mogoče, tudi v zgodnjem krščanstvu. Kot predan duhovnik je obžaloval, da se na današnjem slovenskem ozemlju niso ohranile obilnejše materialne sledi zgodnjekrščanske verske dejavnosti (arheološki dokazi so bili v njegovem času mnogo redkejši, kot so danes), zato je prežitke zgodnjega krščanstva iskal v liturgičnih posebnostih, v ikonografiji in celo v krajevnih imenih.

Avguštin Stegenšek je leta 1898 v Mariboru uspešno končal študij bogoslovja, naslednje leto ga je lavantinski škof dr. Mihael Napotnik (1850–1922) poslal v Rim, kjer je kot član kolegija Campo Santo Teutonico tri leta študiral arheologijo in umetnostno zgodovino. Njegov mentor je bil sloviti Josef Wilpert (1857–1944), šlezjski duhovnik, ki si je z raziskovanjem rimskih zgodnjekrščanskih katakomb prislužil sloves enega najbolj uglednih krščanskih arheologov; mlajši sodobniki so njegov način raziskovanja označili kot »nemška arheološka šola«. Wilpertova odlika je bila natančnost, za dokumentiranje je uporabljal fotografijo, nabral pa si je tudi zgledno zbirko materialnih virov.³ Hkrati je v Rimu deloval tudi Josef Strzygowski (1862–1941),⁴ ki je umetnostno zgodovino promoviral v Münchnu, bil je oster nasprotnik dunajske umetnostnozgodovinske šole, leta 1892 se je zaposlil kot prvi umetnostni zgodovinar na graški univerzi, se uveljavil kot karizmatičen predavatelj, leta 1909 pa ustanovil lasten inštitut na Dunaju. Veliko je potoval, zlasti po Bližnjem vzhodu, in med raziskovanjem zgodnjekrščanske umetnosti postavil nove teze, ki jih je objavil v knjigi *Orient oder Rom*.⁵ Njegovo prepričanje, da se je zgodnjekrščanska umetnost rodila na Vzhodu in ne v papeškem Rimu, je razburila duhove – številni, tudi Wilpert, so bili prepričani o nasprotnem. Ostre razprave in sočasna odkritja zgodnjekrščanskih objektov v Rimu, zlasti pa poslikav v katakombah, so bila inspirativno okolje za mladega študenta, ki je z veliko discipline tri leta posvetil študiju umetnostne zgodovine in že v tem času napisal več prispevkov, največ za revijo *Voditelj v bogoslovnih vedah*, ki je izhajala v Mariboru.

Leta 1902 se je vrnil v Maribor in na mariborskem bogoslovju začel predavati cerkveno zgodovino, patrologijo in leta 1905 še cerkveno

² *Studia Historica Slovenica*, letnik 7, 2007, št. 3–4.

³ Stefan HEID, *Der christliche Archäologe Joseph Wilpert und das Römische Institut der Görres-Gesellschaft, Römische Quartalschrift*, 101, 2006, str. 11–12, 15–18.

⁴ Podrobneje o njem: Walter HÖFLECHNER, *Zur Einführung: Josef Strzygowski 1892–1909, 100 Jahre Kunstgeschichte an der Universität Graz* (ur. Walter Höflechner), str. 74–103. Leta 2016 je izšel obsežen simpozijski zbornik: *Von Biala nach Wien. Josef Strzygowski und die Kunstwissenschaften. Akten der internationalen wissenschaftlichen Konferenzen zum 150. Geburtstag von Josef Strzygowski in Bielsko-Biala* (ur. Piotr Scholz), Bielsko-Biala 2012.

⁵ Josef STRZYGOWSKI, *Orient oder Rom. Beiträge zur Geschichte der spätantiken und frühchristlichen Kunst*, Leipzig 1901.

pravo. Na doktorski študij se je vpisal k Strzygowskemu v Gradec. Rim je bil predaleč, zdi pa se, da se je Stegenšek že v času bivanja v Rimu nagibal k tezam Strzygowskega. Doktorski študij je zaključil leta 1906 z disertacijo o stenskem slikarstvu v Rimu in bližnji okolici v obdobju od 5. do 13. stoletja.⁶ Ob doktoratu je bil tik pred izidom že drugi zvezek njegove topografije lavantinske škofije, *Konjiška dekanija*, ki je izšel leta 1909. V *Dekaniji gornjegrajski* je obravnaval le cerkvene objekte, v *Konjiški dekaniji* pa je enakovredno zajel tudi posvetne spomenike. Stegenšek je pionir slovenske umetnostne topografije. Objavil je le dva zvezka mnogo širše zastavljene serije, v njegovi zapuščini v Pokrajinskem arhivu Maribor pa je precej gradiva, ki dokazuje, da je imel zbranega že veliko gradiva za topografski pregled Slovenskih goric, vendar je delo ostalo nedokončano.

Leta 1908 je bil Stegenšek imenovan za častnega konservatorja Centralne komisije za proučevanje in ohranjevanje umetnostnih in zgodovinskih spomenikov; konservatorsko službo je opravljal do leta 1913. Dodelili so mu okrožja Celje, Konjice, Brežice in Slovenj Gradec ter še posebej mesto Celje. Eno zahtevnejših vprašanj, s katerim so se konservatorji soočali v tistem času, je bila pospešena gradnja novih cerkva. Župniki so ob zastavljeni novogradnji pogosto želeli porušiti stare objekte, češ da so premajhni in v slabem stanju, konservatorji pa so jih skušali ohraniti. Kompromis so bile povečave in dozidave, pri čemer se je prezbiterij stare cerkve pogosto spremenil v stransko kapelo. Hkrati je bil to tudi čas, ko se je na Štajerskem prevladujoči barok v stroki komajda začel uveljavljati kot pozornosti vreden stil.⁷ Stegenšku so nadrejeni v dunajski centrali zaupali, kakor razberemo iz poročil. Imel je posluš za ohranjevanje ansamblov, ne zgolj enega objekta. Tako se je trudil, da bi v Slovenj Gradcu ob cerkvi sv. Duha ohranili tudi pripadajoči špital, saj je presojal, da sta stavbi neločljiva celota,⁸ a so špital podrli, češ da nima izrazitih arhitekturnih odlik. Bil pa je večkrat uspešen, ko je branil baročne spomenike, čeprav sam temu slogu ni bil pretirano naklonjen.⁹ Iz njegovih prispevkov v reviji *Ljubitelji krščanske umetnosti*,¹⁰ ki jo je urejal v letu 1914, je razvidno, da je bil Stegenšek pri svojem konservatorskem delu pogosto razdvojen. Čeprav se je dosledno zavzemal za ohranjanje starih cerkva, je v navodilih za povečevanje objektov poudarjal, da morajo biti novo zgrajeni prostori svetli in pregledni; ustrezati morajo sodobnemu bogoslužju. Bogoslužno funkcijo cerkva je posebej izpostavljal, zanj je bila pomembnejša od še tako dragocenih starinskih oblik.¹¹

[[]6 Avguštin STEGENŠEK, *Studien über die kirchliche Wandmalerei in Rom und Umgebung vom V. bis zum XIII. Jahrhundert*, Graz 2006. Disertacijo hranijo v Univerzitetni knjižnici v Gradcu med raritetami.

[[]7 O tem med drugim: Gottfried BIEDERMANN, Monsignore Dr. theol. h. c. Johann Graus (1836–1921): Theologe – Kunsthistoriker – Denkmalpfleger – Fotograf, *Studia Historica Slovenica*, 7, 2007, št. 3–4, str. 529–567.

[[]8 Slovenj Gradec, Spitalbau, *Mitteilungen der k. k. Zentralkommission für Denkmalpflege*, X (marec 1911), št. 3, str. 160.

[[]9 Tako je na primer kot konservator dosegel, da niso porušili stare cerkve v Loki pri Zidanem mostu, pač pa so jo vključili v novogradnjo. Glej: Laak an der Save, *Mitteilungen der k. k. Zentralkomission für Denkmalpflege*, X (maj 1911), št. 5, str. 259.

[[]10 Pobudnik revije je bil škof dr. Mihael Napotnik, izhajala pa je le eno leto, letnik zajema štiri zvezke. Nadaljnje izhajanje je preprečila vojna.

[[]11 Avguštin STEGENŠEK, Misli o povečevanju cerkev I., *Ljubitelji krščanske umetnosti*, letnik I, 1914, 1. zv., str. 43–44.

Razprav, ki jih je Stegenšek objavil v različnih revijah in kot monografske študije, je veliko¹² in številne med njimi so nepogrešljivo branje za sodobne raziskovalce obravnavane tematike. Posebej pa kaže izpostaviti Stegenškovo zanimanje za jeruzalemsko topografijo, zaradi katere je leta 1913 potoval v Sveto deželo in zaradi katere je v zadnjem obdobju svojega življenja opustil umetnostno zgodovino – izjema je bilo urednikovanje revije *Ljubitelj krščanske umetnosti*, za katero je napisal več tehtnih prispevkov. Stavbe in kraji, povezani s svetopisemskimi dogodki, so ga vznemirjali že v času študija v Rimu, posebno pa se je zavzel za tematiko, ko je bil leta 1911 prav na njegovo pobudo obnovljen križev pot v Šmarju pri Jelšah. Stegenšek je leta 1912 v več nadaljevanjih v reviji *Voditelj v bogoslovnih vedah* objavil študijo o zgodovini pobožnosti križevega pota,¹³ v kateri je ob naslonu na obsežno literaturo ikonografsko obravnaval posamezne prizore v šmarskih kapelicah, v nekaterih prepoznal vplive pasijonskih iger, ki so bile v 18. stoletju zelo priljubljene, in navedel vse takrat znane križeve poti na slovenskem Štajerskem. Poglobil se je tudi v pojav poti trpljenja in križevega pota nasploh (le-ti je jasno ločeval geografsko in vsebinsko), poskušal začrtati, kako sta ti dve poti potekali v Jeruzalemu ter podal svojo tezo o nastanku in razvoju pobožnosti v Jeruzalemu in kasneje v Evropi. Študij literature in domačih primerov je želel nadgraditi z obiskom Jeruzalema in drugih krajev v Sveti deželi, želel pa je tudi izkopavati na mestu, kjer je predvideval Pilatov pretorij, v njegovi bližini pa Marijino in Sofijino cerkev. Zaključek njegovih jeruzalemskih raziskav naj bi bila obsežna monografija v več zvezkih v nemškem jeziku, s čimer je želel zagotoviti njeno dostopnost tudi drugim evropskim narodom. Njegov doktorski mentor Josef Strzygowski je bil edini, ki se je pozitivno odzval na Stegenškov megalomanski načrt in ga je bil pripravljen podpreti v okviru svojega dunajskega inštituta. Do tesnejšega sodelovanja kasneje sicer ni prišlo, in to po Stegenškovi krivdi, a znanstvenika sta ohranila prijateljske stike. Stegenšek se je sprijaznil, da ne more izposlovati zahtevnih izkopavanj. Jeruzalem ga je presenetil s kaotičnostjo urbane zasnove, česar ni mogel uskladiti z zemljevidi, s katerimi se je oskrbel in jih deloma tudi sam izrisal. Spremenil je metodologijo raziskav in se preusmeril v eksegezo. V poglobljenem branju Svetega pisma je pričakoval odgovore na vprašanja, kako je bil koncipiran Jeruzalem v 1. stoletju in po katerih poteh je hodil Jezus v poslednjih dneh svojega življenja. Veliko se je posvečal podobi Salomonovega templja, kakor se je prikazal preroku Ezekijelu v njegovih vizijah (Ezek 40–48). Bil je prepričan, da se mu je razkril grafični izraz notranjega življenja troedinega Boga, na kratko – Božji pečat. S svojimi tezami je seznanil več uglednih znanstvenikov, ki pa so bili do Stegenškovih razlagadržani; edino Strzygowski ga je opogumljal in v zvezi s Stegenškovo namero o objavi razprave o Nehemijevem zidu, se pravi o gradbeni zgodovini jeruzalemske trdnjave, izrazil zadovoljstvo, da se njegov doktorand vrača »k znanosti večjega stila«. Še manj razumevanja

[[]12 Za seznam objav glej: Marjeta CIGLENEČKI, Bibliografija Avguština Stegenška, *Studia Historica Slovenica*, letnik 7, 2007, št. 3–4, str. 931–948.

[[]13 Avguštin STEGENŠEK, Zgodovina pobožnosti sv. Križevega pota, *Voditelj v bogoslovnih vedah*, XV, 1912, str. 40–63, 97–129, 223–262, 328–343. Besedilo je izšlo tudi v samostojni monografiji kot separat revije *Voditelj v bogoslovnih vedah*: Avguštin STEGENŠEK, *Zgodovina pobožnosti sv. Križevega pota*, Maribor 1912.

za svoje ugotovitve je Stegenšek našel med slovenskimi teologi.¹⁴ Decembra 1918 so Stegenšku ponudili mesto profesorja za umetnostno zgodovino na novoustanovljeni ljubljanski univerzi. Povabilo je zavrnil v prepričanju, da bodo v novi državi podprli njegovo raziskovanje jeruzalemske topografije in ga razrešili pedagoških obveznosti na mariborskem bogoslovju. Ko se je soočil z dejstvom, da se učiteljevanju ne bo mogel izogniti, si je premislil, vendar je mesto umetnostnega zgodovinarja že zasedel Izidor Cankar (1886–1958), za dve profesorski mesti pa ni bilo možnosti.

V letu 1919 je bil Stegenšek že hudo bolan. Iz poročil o zadnjem obdobju njegovega življenja je razvidno, da je kljub težavam ohranjal vedrino in prepričanje, da je s študijami jeruzalemske topografije na pravi poti. Stegenškov študent Martin Avšič, župnik pri sv. Križu nad Rogaško Slatino, s katerim se je družil med zdravljenjem v Slatini, je ob prvi obletnici Stegenškove smrti v mariborskem časniku *Straža* objavil spomine na svojega dragega profesorja. Opisal ga je kot dobrosrčnega, včasih celo šaljivega vzgojitelja, ki nikakor ni bil suhoparen učenjak. Stegenškov značaj je primerjal z značajem njegovega zavetnika sv. Avguština, ki je veljal za milega, uglajenega in mirnega. Ko so študentje letnika, katerega član je bil tudi Avšič, zaključevali študij, so se za slovo še fotografirali. Stegenšek se je za podarjeno fotografijo zahvalil s pisemcem, ki ga je sklenil: »Menil sem Vam več pisati, a rečem samo to: Prosim Vas, uvrstite v svoje vsakodnevne mašne namene tudi moje svetopisemske študije.«¹⁵

V letu 2020, ko se ob stoletnici smrti Avguština Stegenška oziramo k njegovemu izjemnemu opusu, je verjetno pravi čas za presojo, koliko smo zmožni še bolj poglobljeno raziskati njegov prispevek k slovenski umetnostni zgodovini in ne nazadnje tudi k jeruzalemski topografiji in eksegezi. Znaten del Stegenškove zapuščine, ki jo je še lahko preučeval njegov nekoliko mlajši kolega na mariborskem bogoslovju, dr. Fran Ksaverij Lukman, je žal izgubljen. Izgubljena so njegova že v čistopisih in za tisk pripravljena poglavja za monografijo o jeruzalemski topografiji in precej korespondence s tujimi znanstveniki, vključno s Strzygowskim. Na srečo navedeno gradivo vsaj v obrisih poznamo iz Lukmanovega članka o Stegenškovih zadnjih desetih letih življenja. V Pokrajinskem arhivu Maribor, Nadškofijskem arhivu Maribor in v Univerzitetni knjižnici Maribor pa hranijo še veliko gradiva, ki bi si zaslužilo nadaljnje raziskave. Pri tem naletimo na pomembno oviro: Stegenšek je večji del svojih dnevnikov in terenskih zapiskov beležil v stari različici stenografije, ki jo je vrh vsega prilagodil svojim potrebam. Zaenkrat ta del dokumentov ostaja neberljiv in čaka na prizadevnega raziskovalca, ki se bo priučil branju.

Stegenškove objavljene razprave je vsekakor mogoče postaviti v jasen kontekst, jih vzporediti s splošnim poznavanjem tematike Stegenškovega časa in presoditi z vidika mlajših in najsodobnejših raziskav. Na tak način so se proučevanja izbranih kiparskih spomenikov na slovenskem Štajerskem lotile študentke tretjega letnika umetnostne zgodovine na Filozofski fakulteti Univerze v Mariboru. S seminarskim delom pod mentorstvom izr. prof. dr. Polone Vidmar in asistenta dr. Gorazda Benceta so obogatile svoje razumevanje štajerskega kiparstva ter se

[[]14 Najpodrobneje, a tudi odklonilno, čeprav z veliko spoštljivostjo, je o Stegenškovem raziskovanju jeruzalemske topografije pisal: Franc Ksaverij LUKMAN, Zadnjih deset let dr. Avguština Stegenška, *Zbornik za umetnostno zgodovino*, NV III, 1955, str. 197–224.

[[]15 Martin AVŠIČ, Dr. Avguštin Stegenšek, *Straža*, št. 31, 1921, str. 4.

soočile z metodologijo Avguština Stegenška in mlajših raziskovalcev. Svoja spoznanja delijo z nami na naslednjih straneh pričujoče brošure. Naš dolg do Stegenškove zapuščine je obsežen; najzahtevnejše poglavje je nedvomno njegova jeruzalemska topografija, ki je doslej doživljala zgolj spoštljivo zadržane ali pa tudi povsem odklonilne komentarje. Premišljen raziskovalni in primerjalni pristop bi zadnje obdobje Stegenškovega življenja verjetno osvetlil z novih zornih kotov. Stegenškovi sodobniki so obžalovali, da je po letu 1914 povsem opustil umetnostno zgodovino.¹⁶ Seveda bi si tudi v naši generaciji želeli, da bi bil spisek Stegenškovih umetnostnozgodovinskih študij še daljši, najbrž pa Stegenškovih jeruzalemskih študij nismo upravičeni označevati kot izgubljeni znanstveni napor ali celo kot »stranski kolovoz«, kot se je zelo neposredno izrazil Stegenškov profesorski kolega na bogoslovju, zgodovinar Franc Kovačič.¹⁷ Drznem si predpostavljati, da bi globlje razumevanje Stegenškovega dela na jeruzalemski topografiji na zanimiv način dopolnilo splošno zgodovino raziskav o tej temi in postavilo Avguština Stegenška med pomembne preučevalce jeruzalemske topografije in med upoštevanja vredne eksegete.

[[]16 F(ranc) KOVAČIČ, † Dr. Avguštin Stegenšek, *Straža*, I. 12, št. 33, str. 1.

[[]17 Ibid.

Vlasta Stavbar AVGUST STEGENŠEK IN UNIVERZITETNA KNJIŽNICA MARIBOR

Avgust Stegenšek kot knjižničar knjižnice Zgodovinskega društva za Slovensko Štajersko (1903–1909) in njegova pisna zapuščina v UKM

KNJIŽNIČAR

Avgusta Stegenška sicer bolje poznamo kot umetnostnega zgodovinarja, ki je promoviral na graški Filozofski fakulteti v obdobju, ko je vodil in urejal knjižnico (pa tudi arhiv in starine) ter kot pionirja na področju slovenske spomeniške topografije, vendar pa Stegenškovo knjižničarsko delo ni zanemarljivo, še zlasti ga moramo spoštovati, če se zavedamo velikega pomena ustanovitve knjižnice Zgodovinskega društva in njenega kasnejšega razvoja vse do današnje Univerzitetne knjižnice Maribor.

Pobude za ustanovitev Zgodovinskega društva segajo na prelom iz 19. v 20. stoletje, ko je v Mariboru obstajal neformalni slovenski »znanstveni klub«, katerega člani so se tedensko sestajali in razpravljali o različnih znanstvenih vprašanjih. Ena od tem je bila tudi izražena potreba po ustanovitvi domačega zgodovinskega društva. Glavni pobudnik je bil dr. Franc Kovačič, ki je prevzel nalogo preveriti pri uglednih slovenskih znanstvenikih, kakšno je njihovo mnenje o ustanovitvi takšnega društva v Mariboru. Odgovori so bili pritrdilni, zato se je 18. marca na zaupnem sestanku zbralo devetnajst mož. Izdelali so društvena pravila in izbrali ime novega društva – Zgodovinsko društvo za Slovensko Štajersko.¹

28. maja 1903 je bilo društvo ustanovljeno. Občni zbor je potekal v dvorani mariborskega Narodnega doma. Pregled programa društva kaže, da si je Zgodovinsko društvo zadalo nalogo, da znanstveno raziskuje predvsem preteklost štajerskih Slovencev, in to predstavlja tudi

zametke domoznanske dejavnosti v Mariboru. Poleg zgodovine je društvo sklenilo »gojiti še slovensko narodopisje, zgodovino slovenskega slovstva in slovensko jezikoslovje« ter poročati o »izkopaninah in starinah južne Štajerske«.² Odbor je ob koncu Predgovora v 1. številki svoje revije *Časopis za zgodovino in narodopisje* zapisal: »Naše podjetje je torej eminentno patriotično, zato se nadajamo, da ga prijazno pozdravijo slovenski rojaki in nemški sodeželjani.«³ Raziskovalne naloge so društvu narekemale, da za takšno delo ustanovi knjižnico. Že takoj po ustanovnem občnem zboru, na prvi odborovi seji 28. maja 1903, kjer so bili prisotni novoizvoljeni odborniki, so imenovali Avgusta Stegenška za knjižničarja (in arhivarja).⁴ Ob imenovanju je bil Avgust Stegenšek že leto dni suplent za cerkveno zgodovino in patrologijo na bogoslovnem učilišču v Mariboru, na stolici za cerkveno pravo. Pravila zgodovinskega društva so v nekaterih členih podrobneje opredelila delovanje knjižnice. 9. člen društvenemu odboru nalaga, naj odbor društva iz svoje srede poleg podpredsednika, tajnika, blagajnika društva izvoli tudi knjižničarja. Člen 14 z naslovom Knjižničar pa natančneje opisuje njegovo delo: »Knjižničar naročuje po odboru naročene knjige in časopise, jih zapisuje v zapisnik, nadzoruje njih izposojevanje ter občnemu zboru poroča o društveni knjižnici. Po potrebi mu odbor pridene še arhivarja.«⁵ Stegenškovo knjižničarsko delo je bilo še obširnejše, saj je po priporočilu tajnika društva dr. Franca Kovačiča bila naloga knjižnice, da zbira »vse slovenske tiskovine, ki na Štajerskem izidejo, ker je čez leta včasih zelo težko dobiti to ali ono tiskovino.« Prav tako si je društvo zadalo, zlasti na priporočilo zgodovinarja Matije Ljubše, da skrbi za pridobivanje zapuščin, iz katerih se lahko gradi knjižnični fond.⁶

28. maja 1903 je bila ustanovljena knjižnica društva z natančno določeno nalogo – zbirati in arhivirati tiske z območja kronovine Štajerske, njene knjižnične sklade pa dopolnjevati z darovi in volili. Z nastavljenim prvim knjižničarjem Avguštinom Stegenškom je pričela knjižnica opravljati pomembno narodovo in raziskovalno vlogo, katere sadove lahko najdemo v bogatem fondu in dejavnosti današnje Univerzitetne knjižnice Maribor.

Prva večja naloga knjižničarja Stegenška je bila prevzem Slekovčeve knjižnice. Ko predsednik društva Matej Slekovec zaradi bolezni ni mogel več sodelovati v delovanju društva, se je odločil, da društveni knjižnici prepusti svojo zgodovinsko knjižnico, vse svoje zapiske, izdane knjižice, stojalo za knjige, pisalno mizo in omarico za spiske ter povrhu še določeno vsoto denarja. Za darovano knjižnico je bilo potrebno najti ustrezen prostor. Ob koncu leta 1903 se je število darovanih knjig še povečalo, saj so mnogi posamezniki iz raznih delov Štajerske društvu podarjali knjige in starine. Društvo je za potrebe knjižnice dobilo primerno sobo v deškem semenišču (današnjem Konservatoriju za glasbo in balet na

² Vlasta STAVBAR, Avguština Stegenšek kot knjižničar knjižnice Zgodovinskega društva za Slovensko Štajersko (1903–1909). *Studia historica Slovenica* (odslej SHS), letnik 7, 2007, št. 3–4, str. 716.

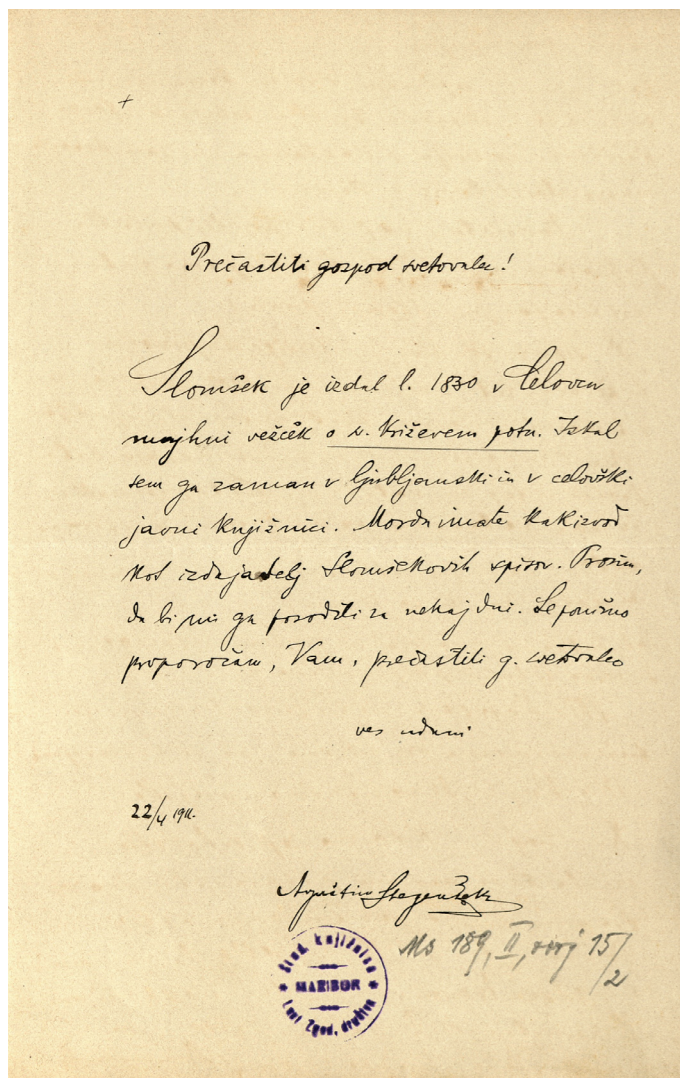
³ Predgovor. *Časopis za zgodovino in narodopisje* letnik 1, 1904.

⁴ PAM, ZD, Zapisniki: I. odborova seja dne 28. majnika 1903.

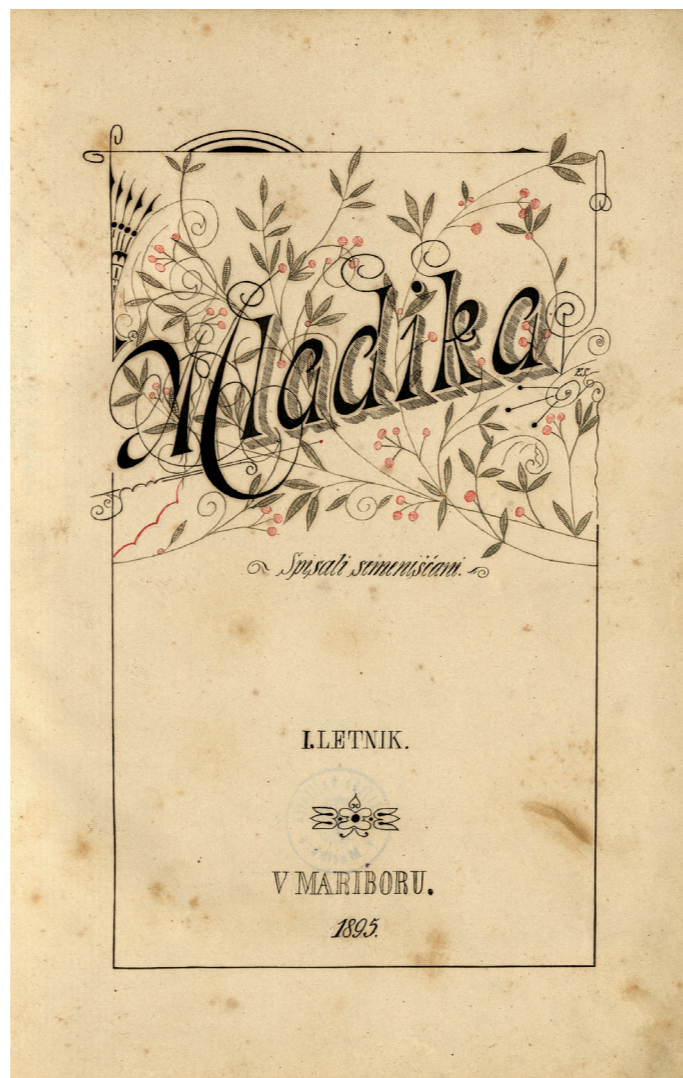
⁵ Univerzitetna knjižnica Maribor (odslej UKM), Ms 268, II, ovoj 6/6-pril. 1.

⁶ PAM, ZD, Zapisniki: 1. odborova seja dne 18. majnika 1903. *Časopis za zgodovino in narodopisje*, 1, 1904, str. 105.

¹ Pokrajinski arhiv Maribor (odslej PAM), SI_PAM/1212, Zgodovinsko društvo (dalje ZD). Zapisniki sej: Posvetovanje.

Iz korespondence Avgusta Stegenška z Mihaelom Lendovškom ob izdaji Slomškovih del. UKM, Ms 189.

Mladika – list mariborskih semenišnikov, med uredniki Avgustin Stegenšek. UKM, Ms 287.

Mladinski ulici), kjer naj bi uredili knjižnico in začasno shrambo za starine. Potreba po ustanovitvi muzeja je postajala vedno večja.⁷ Knjižnica Zgodovinskega društva se je bogatila zlasti z darovi. Novi prostori in dejavnost knjižničarja Avguščina Stegenška so knjižnici dajali poseben pomen v delovanju Zgodovinskega društva. Društvo je vzorno skrbelo za razvoj knjižnice, ki je predstavljala pomemben pripomoček za uresničevanje nalog in ciljev, ki so si jih zadali udje Zgodovinskega društva ob svoji ustanovitvi oz. že ob posvetovanjih za njegovo ustanovitev. Ob koncu leta 1903 so odborniki sklenili, da se knjižničarju Stegenšku nakaže 100 kron za vezavo in ureditev knjig.⁸ Pomembna pridobitev Zgodovinskega društva je bil poleg rasti knjižnice tudi pričetek izdajanja glasila, ki je v času priprav nosilo ime *Zgodovinski list*, v letu 1904 pa je izšlo kot *Časopis za zgodovino in narodopisje*. Uredništvo je bilo poverjeno profesorju Antonu Kaspretu, profesor Stegenšek pa je pri pripravljanju in zbiranju gradiv imel pomembno vlogo. Zadolžen je bil za župnijske in dekanijske arhive.

Pomemben pripomoček za delovanje knjižnice je bil Poslovni red, ki ga je pripravil Avgustin Stegenšek in ga takoj po naselitvi knjižnice v malo semenišče predložil društvenemu odboru. Odborniki so ga z nekaj popravki tudi sprejeli na 5. odborovi seji 22. decembra 1903. Iz pravil je razvidno, da društvena knjižnica ni bila javna in da je bila namenjena zgolj članom (udom) društva, ki so morali knjižničarju pisмено naznani, katere knjige si želijo izposoditi. Nihče od članov ni smel knjig lastno-ročno jemati iz predalov in omar; to delo je opravljal izključno knjižničar. Če so si hoteli člani knjige izposoditi na dom, je to Stegenšek zabeležil z datumom, naslovom in signaturo knjige ter tudi zabeležil ime in naslov stanovanja uporabnika. Knjige so se lahko izposojale tudi izven mesta, vendar le na odgovornost in stroške prosilca, ki pa je moral podpisati reverz. Redkih in dragocenih knjig, zemljevidov in rokopisov niso izposojali. Če jih je želel kdo pregledovati, se je moral dogovoriti s knjižničarjem, ki je knjižnico odprl v ta namen. Čas izposoje je bil omejen na mesec dni. Podaljšanje še za mesec dni je odobril le knjižničar. Prepovedano je bilo vsakršno pripisovanje v knjige oz. si je bilo prepovedano delati opazke, pribeležke. Uporabnik je bil odgovoren za vsako poškodbo.⁹

Iz predstavljenih Pravil društva in Poslovnega reda lahko sklepamo na Stegenškovo delo z uporabniki knjižnice. Večji del teh pravil glede ravnanja s knjigami velja še danes.

Po dobrem letu delovanja je knjižnica Zgodovinskega društva štela 312 zvezkov. Knjižničar je na drugem občnem zboru društva v oktobru 1904, ki je potekal v Narodnem domu v Mariboru, podal poročilo o društveni knjižnici in muzeju. Povedal je, da ima knjižnica dober temelj v knjigah, ki jih je Slekovec poklonil društvu. Med njimi so bile najnovejše publikacije za spodnještajersko zgodovino (dela Josepha Georga von Zahna, Alberta von Mucharja, Franza Ritterja von Marchlanda Kronesa, Aloisa Huberja, Ignacija Orožna, Franca Šumija), periodični publikaciji *Mitteilungen des Historischen Vereines für Steiermark* in *Beiträge zur Erforschungen steirischer Geschichtsquellen*. Knjižnica se je obogatila z darili raznovrstnejših vsebin. Stegenšek v poročilu navaja, da je upokojeni učitelj Žolnir daroval knjižnici okoli 130 knjig »pedagogične vsebine« ter da se je članom izpo-

sodilo 20 knjig. Stegenšek je poročal tudi o arhivu, katerega so sestavljala zlasti dela Mateja Slekovca ter o muzeju, ki hrani gradivo vseh strok. Pomemben je tudi poziv (resolucija) iz tega občnega zbora, ki pravi: »Vsi rodoljubi se prosijo, da svoje knjige, zlasti zgodovinske in starinarske zbirke za slučaj smrti prepuščajo društvu, ker se le prepogostoma take reči po smrti izgube ali pridejo v nepoklicane roke.«¹⁰

Odborniki so vsako leto namenili nekaj denarja tudi za knjižnico. Tako lahko v poročilih blagajnika dr. R. Pipuša preberemo za leto 1904 tudi izdatke za nakup (13 kron) ter za vezavo (66 kron) knjig. Odbor pa je v tem letu namenil tudi denar za ureditev inventarne knjige in listkovnega kataloga, »ki se naj izvede po najnovejšem vzorcu.«¹¹ Denarja za knjižnico je bilo malo. V času, ko je knjižnico vodil Avgustin Stegenšek, so bili zneski naslednji:

- leta 1905: za nabavo knjig 36,68 kron, za vezavo 79,10 kron;
- leta 1907: za vezavo knjig 50,56 kron;
- leta 1910: za nabavo knjig 443,72 kron, za vezavo 24,50 kron.¹²

V letu 1905 so odborniki sprejeli sklep, da je potrebno društveno knjižnico dopolniti s publikacijami graškega Historičnega društva. Knjižničarju Stegenšku so naložili, da pridobi za knjižnico numizmatično delo.¹³

V ta namen so odobrili finančna sredstva. Stegenšek je nalogo opravil in za knjižnico naročil Halckerjev numizmatični priročnik *Einleitung in das Studium der Numismatik*.¹⁴ Knjiga je še danes v fondu Univerzitetne knjižnice Maribor.

Avgustin Stegenšek je sodeloval tudi pri pripravi nekaterih publikacij Zgodovinskega društva, zlasti pri Zgodovinski knjižnici, kjer je še posebej poudarjal, naj bodo le-te namenjene za pouk.¹⁵

Na občnem zboru leta 1906 je bil Avgustin Stegenšek ponovno izvoljen v društveni odbor.¹⁶

Manjši poseg v društveni knjižnici beležimo leta 1907, ko je dr. Stegenšek predlagal nakup dveh omar za starine. Ta predlog so preložili z argumentom, da bodo morali kasneje pohištvo za bodoči muzej prilagajati novemu prostoru, ob tem pa sklenili, da se »nekatero nepotrebne knjige odberejo in s tem se dobi prostor za začasno ureditev muzeja.«¹⁷

V prvem desetletju 20. stoletja sledimo tudi Stegenškovega znanstvenemu delu na področju umetnostne zgodovine in sodelovanja s Cesarsko-kraljevo centralno komisijo za preučevanje in ohranjanje umetnostnih in zgodovinskih spomenikov.¹⁸ Vsled tega so ga odborniki leta 1909 določili, naj se udeleži mednarodnega arheološkega

¹⁰ PAM, fond ZD, Zapisniki: II. občni zbor dne 12. oktobra 1904 v mariborskem Narodnem domu; *Časopis za zgodovino in narodopisje*, 1, 1904, str. 215.

¹¹ PAM, fond ZD, Zapisniki: VII. odborova seja dne 3. januarja 1905 v Narodnem domu.

¹² Bruno HARTMAN, Petinsedemdeset let Univerzitetne knjižnice Maribor (1903–1978), v: *Univerzitetna knjižnica Maribor 1903–1978: Jubilejni zbornik*, Maribor 1978, str. 15–16.

¹³ PAM, fond ZD, Zapisniki: VII. odborova seja dne 3. januarja 1905 v Narodnem domu.

¹⁴ PAM, fond ZD, št. 12/2228.

¹⁵ PAM, fond ZD, Zapisniki: VIII. odborova seja dne 14. februarja 1905.

¹⁶ PAM, fond ZD, Zapisniki: IV. občni zbor dne 25. novembra 1906.

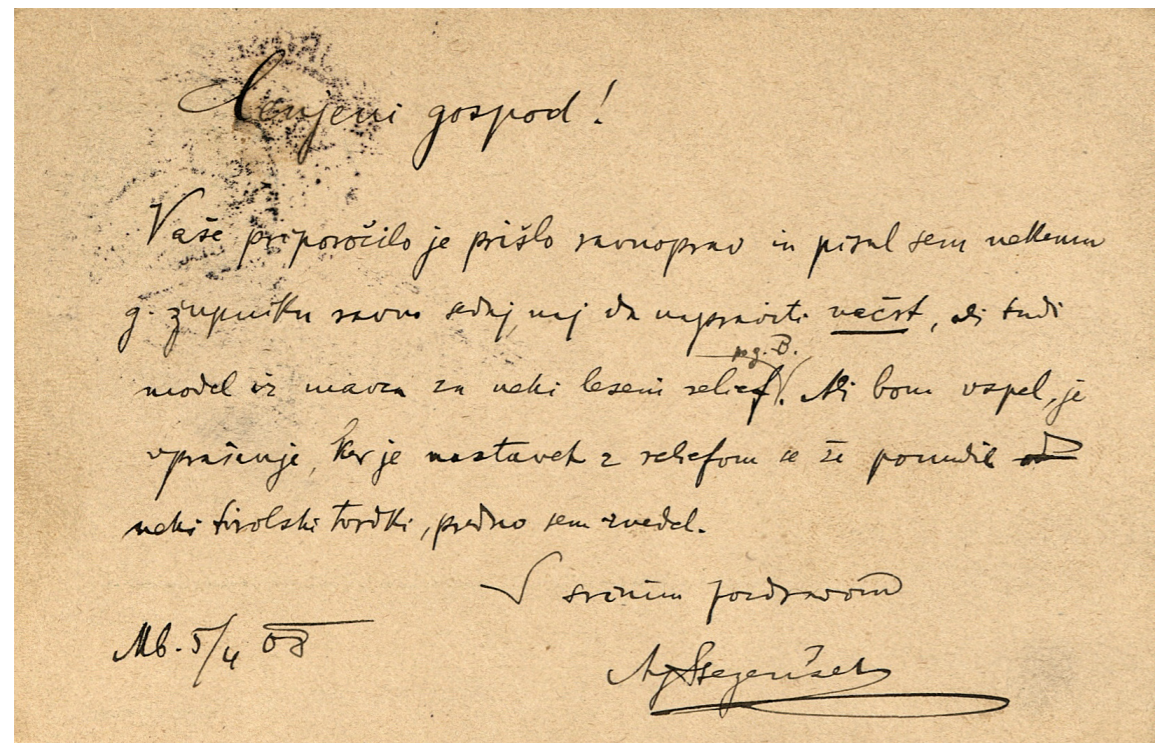
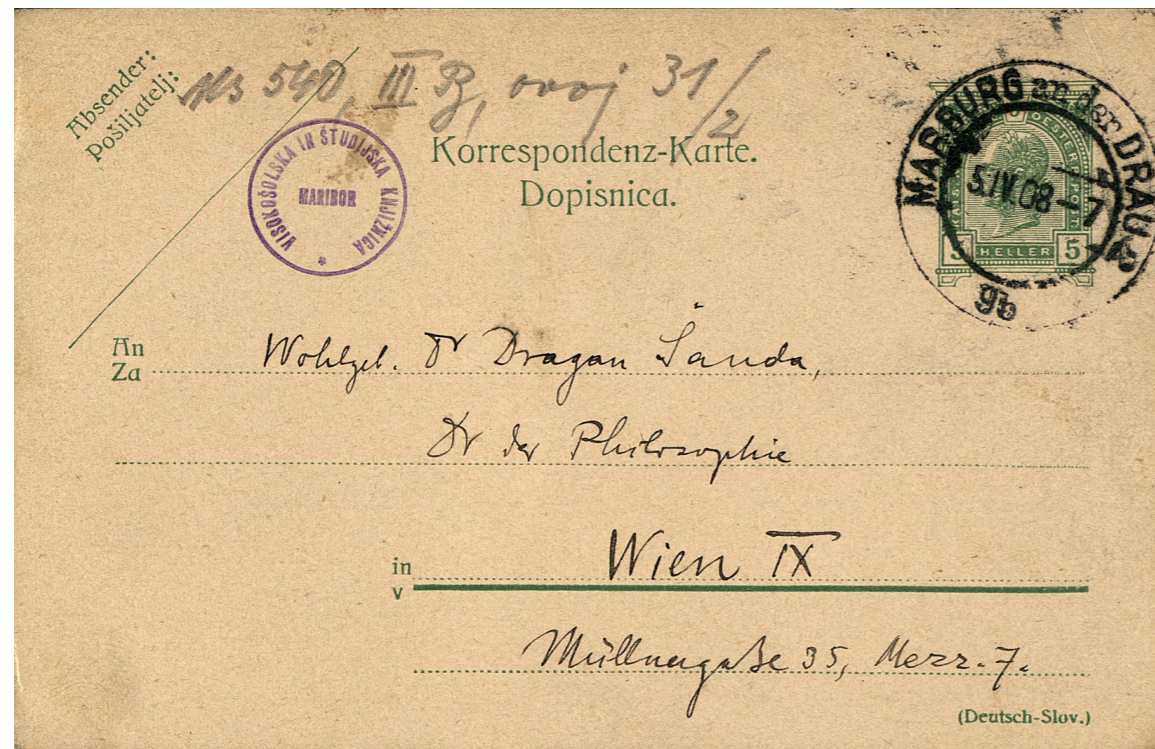
¹⁷ PAM, fond ZD, Zapisniki: V. odborova seja dne 23. novembra 1907 v Mariboru v Narodnem domu.

¹⁸ PAM, fond ZD, Zapisniki: VIII. odborova seja dne 31. oktobra 1908.

⁷ PAM, fond ZD, Zapisniki: 3. odborova seja 22. decembra 1903.

⁸ Prav tam.

⁹ Tretja odborova seja dne 22. decembra 1903, *Časopis za zgodovino in narodopisje*, 1, 1904, str. 108.

Iz korespondence Avgusta Stegenška z Draganom Šando. UKM, Ms 540/III-B-31

kongresa v Kairu in mu v ta namen odobrili 100 kron,¹⁹ vendar Stegenšek kasneje v Egipt ni odpotoval. Tudi v letu 1908 je Zgodovinsko društvo kupilo nekaj knjig in zanje namenilo nekaj več kot 78 kron. Dr. Stegenšek je predlagal, da bi tiskali manjše število izvodov *Časopisa za zgodovino in narodopisje*, ker mu nerazposlani izvodi zavzemajo preveč prostora. Njegov predlog so sprejeli in za leto 1909 je bila revija natisnjena v 800-tih namesto 1000-ih izvodih. Dr. Stegenšek je bil večkrat tudi v funkciji ocenjevalca. Skupaj s prof. Kaspretom je bil zadolžen za pregled Kovačičevega rokopisa o zgodovini središkega trga.²⁰ Predlagal je nekaj sprememb pri strukturi kronike. Rokopis je bil leta 1909 predan Cirilovi tiskarni, kjer je naj natisnili 800 izvodov.²¹ Stegenšek je društvu tudi predlagal izdajanje arhivskega gradiva po raznih skupinah. Za prvi zvezek je predlagal listine, povezane z žičkim samostanom. Ob tem je predlagal še, naj se pripravljavci gradiva za pomoč obrnejo na dunajsko akademijo za prepisovanje listin. Stegenšek pa je bil zadolžen za pripravo natančnejšega načrta takšne publikacije.²² Pomembna je bila tudi Stegenškova vloga pri nastajanju muzeja, ki je nekaj let s svojimi eksponati delil domovanje s knjižnico. Stegenšek je nekajkrat predlagal različne rešitve s prestavljanjem omar s starinami in poudarjal potrebo po nakupu novih omar in ureditvi muzejskega prostora. Poleg dr. Franca Kovačiča in Majcna je bil leta 1909 zadolžen za vselitev muzeja in je ob tem predložil tudi načrt za razvrstitev omar v muzejski dvorani.²³ Leta 1909 je bil Stegenšek ponovno izvoljen v društveni odbor. V tem letu so stekle intenzivne priprave za ureditev muzeja. Imenovan je bil »kuratorij muzeja«, katerega član je bil tudi dr. Stegenšek,²⁴ hkrati pa so ga ob preselitvi knjižnice v Narodni dom razrešili s funkcije knjižničarja in arhivarja.²⁵ Za nadzorstvo in vodenje knjižnice so izbrali upokojenega kazniškiškega učitelja in glasbenika Srečka Stegnarja, ki je do novembra 1909 v glavnem uredil tudi muzej.²⁶ Kljub temu da dr. Avguštin Stegenšek formalno ni imel več funkcije knjižničarja in arhivarja, je to delo opravljal še naprej. Ko je društvo leta 1911 sklenilo premestiti knjižnico v lasten prostor v Narodnem domu, je moral formalni knjižničar Srečko Stegnar, ki je verjetno že prej pomagal pri knjižničarskih delih, sestaviti načrt, kako bi naj v novi knjižnici razporedili omare in stojala in razvrstili knjige ter uredili katalog.²⁷ Stegnarjevo poročilo o knjižnici Zgodovinskega društva iz leta 1911 nam kaže tudi dotedanjo ureditev knjižnice, ki jo je zasnoval Avguštin Stegenšek. Razvidno je, da so bile knjige shranjene v omarah in popisane na posebnih polah v istem redu, kakor so bile vložene na policah od leve proti desni. Numeracije na hrbtnih knjig ni bilo. V svojem poro-

¹⁹ PAM, fond ZD, Zapisniki: IX. odborova seja dne 23. januarja 1909.

²⁰ Prav tam.

²¹ PAM, fond ZD, Zapisniki: XI. odborova seja dne 26. maja 1909.

²² Glej opombo 17.

²³ PAM, fond ZD, Zapisniki: XI. odborova seja dne 26. maja 1909.

²⁴ PAM, fond ZD, Zapisniki: 1. odborova seja dne 28. oktobra 1909.

²⁵ Prva odborova seja, *Časopis za zgodovino in narodopisje*, letnik 6 (1909), str. 192.

²⁶ PAM, fond ZD, Zapisniki: 8. redni občni zbor dne 28. novembra 1909.

²⁷ PAM, fond ZD, Zapisniki: 7. odborova seja dne 18. februarja 1911.

čilu oz. načrtu Stegnar ugotavlja, da je bilo zaradi pomanjkanja prostora ter obsežnosti in raznolike vsebine knjižnico težko urediti na način, »da bi odgovarjala znanstvenim in drugim principom«. Nadalje lahko ugotovimo, da je Stegenšek pripravil »listkovni katalog« po abecednem redu, iz katerega so bralci (čitatelji) lahko izvedeli, če ima društvo knjigo od tega ali onega pisatelja in knjigo pod tem ali onim naslovom. Pomanjkljivost Stegenškovih listkov pa je bila, kakor ugotavlja Stegnar, da iz njih ni bilo razvidno, kje se najde eno ali drugo delo. Stegnar je nadaljeval in nadgradil Stegenškovo knjižničarsko delo z uvedbo tiskanih blanketov za vse knjige in z novim načinom numeriranja periodičnih zvezkov ter tako zagotovil boljšo preglednost in najdljivost ob naraščajočem fondu knjižnice Zgodovinskega društva. Iz Stegnarjeve rekapitulacije je razvidno, da je imela knjižnica Zgodovinskega društva leta 1911 naslednji fond: 1294 knjig, v zvezkih nadaljnjih 1492, izmed teh 787 vezanih, 388 nevezanih, 247 broširanih ter 70 poškodovanih ali strganih. Fond je bil popisano po vsebini v šestih omarah.²⁸

STEGENŠKOVA PISNA ZAPUŠČINA V UKM

V domoznanski dokumentaciji Enote za domoznanstvo in posebne zbirke je evidentirano njegovo raziskovalno in znanstveno delo, katerega je objavljaval v številnih strokovnih in znanstvenih revijah.²⁹ V Univerzitetni knjižnici Maribor hranimo večino Stegenškovih del. V letu 2020 smo le-te digitalizirali in so dostopne v Repozitoriju UKM (DR UKM): <https://dr.ukm.um.si/>.

Posebno mesto predstavlja Stegenškova rokopisna zapuščina, katero hranimo v Rokopisni zbirki UKM. Je sicer skromna po obsegu, vendar kamenček v bogati osebni zapuščini, ki jo hrani Pokrajinski arhiv Maribor.

V Lendovškovi obsežni osebni zapuščini so ohranjena tri Stegenškova pisma Mihaelu Lendovšku³⁰ iz obdobja 1907–1911 (Ms 189/II-15). Dragocen in unikaten je list semeniščnikov, dijakov klasične gimnazije v Mariboru, članov društva Mladika z naslovom *Mladika*. Med uredniki lista³¹ je bil tudi Avguštin Stegenšek. Ohranjeni listi so iz leta 1894,

²⁸ Vlasta STAVBAR, Avguštin Stegenšek kot knjižničar knjižnice Zgodovinskega društva. *Studia Historica Slovenica* 2007. 3–4, str. 722.

²⁹ *Novice kmetijskih, rokodelnih in narodskih reči*, 1854, št. 36, str. 143/a; *Südsteirische Post*, 1881, št. 25, str. 2; *Südsteirische Post*, 1894, št. 9, str. 5; *Südsteirische Presse*, 1903, št. 2, str. 3; *Südsteirische Presse*, 1905, št. 68, str. 3; *Südösterreichische Stimmen*, 1906, št. 151, str. 3; *Slovenski gospodar*, 1906, str. 4; *Slovenski gospodar*, 1906, str. 6; *Slovenski gospodar*, 1908, št. 9, str. 2; *Slovenski gospodar*, 1917, št. 33, str. 2; *Slovenski gospodar*, 1920, št. 13, str. 4; *Straža*, 1910, št. 131, str. 1; *Straža*, 1915, št. 40, str. 1–2; *Straža*, 1917, št. 66, str. 3; *Straža*, 1918, št. 5, str. 1–2; *Straža*, 1919, št. 36, str. 1; *Straža*, 1920, št. 5, str. 2; *Straža*, 1920, št. 28, str. 2; *Straža*, 1920, št. 33, str. 1; *Straža*, 1921, št. 19, str. 4; *Straža*, 1921, št. 22, str. 3; *Straža*, 1921, št. 30, str. 4; *Voditelj v bogoslovnih vedah*, 1903, str. 119 [127]; *Voditelj v bogoslovnih vedah*, 1907, št. 10, str. 456–458 [464–466]; *Voditelj v bogoslovnih vedah*, 1909, št. 1, str. 314–317 [324–327]; *Voditelj v bogoslovnih vedah*, 1911, str. 373 [397]; *Voditelj v bogoslovnih vedah*, 1912, str. 299–300 [323–324]; *Voditelj v bogoslovnih vedah*, 1913, str. 294–295 [304–305]; *Voditelj v bogoslovnih vedah*, 1913, str. 295 [305]; *Voditelj v bogoslovnih vedah*, 1915, str. 197–208 [209–220] in 253–261 [265–273].

³⁰ Mihael Lendovšek, 1844–1920, urednik in duhovnik. <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi323948/>

³¹ Uredniki *Mladike*: Hrabroslav [Andrej] Kranjc, Avguštin Stegenšek, Matija Slavič in Janko Šlebingler. Pisali: Franc Štuhec, Alojz Zamuda [idr.].

Ms 540, III B, avoj 31/1

Dragi gospod!

Vaša zanimanja za moj spis me je zelo razvese-
 lila. Kadar boste zaslodili kako napaka, prosim le
 opozoriti me najhja. Tudi ne smete presoč hvaliti. Le-
 timo je oral J. Flor (četri ljublj. stolni prost) v knjigi:
 "Starbinski sloji elasti kričavosti, njih razvoj in kratka
 zgodovina z dodatkom o sidanju in popravljanju
 cerkva" V Ljubljani 1885, Zbirka priradilov, fol. 178 strani
 s 145 slikami in 40 tabel s 305 slikami, katero vem, se
 še drži prijem za kaka 2 fl. Iz sem sprejel računoma
 njegova terminologija. N. pr. "opredja" rabi za Gebälk
 v sled knjige (nam Štajersca nemulivoga) jezika
 - greda; deloma sem rabil druge n. pr. skrajke za
 Gesamte, ker Florov zidec se ne dr. rabi pri omenih,

slova in podrobni predmetih. V novem delu istem slovarju
 istih pade ob popolna terminologija. Prihodnjemu
 gvezdu spomenikov, ki bode obsegal knjigo o stkaniji
 ob enem v popisu posvetnih predmetov (izkopis,
 gradov, rezvalin i. t. d.) bom najbrj (ako ne bode
 prednja) dobil drabno terminologija v stkanji (v kateri
 10 str.) in nemotni terminu. Mojje bom tedj tudi
 izdel popolno umetnost zgodovino in bom zelo poskil
 predvina, kateri imam v bogoslovju, a tako poljudna
 del me sedj se ne ganimo tolko in tudi niam dovolj
 videl svetovnoznanstvenih umetnostnih spomenkov. Ako mi
 bode by jdrnje shranil in bom sčasom vajnejšo
 eroposte dežle obiskal, potem se bom mogel zelo
 lotiti takega kulturnega dela. Dobih dob pa bom njes-
 kavol vsa stvarine.

Tudi jaz sem z zanimanjem čital vaš spis o
 moderni francoski literari, imate prijeto doz in bodejo
 nekaj izbornu ploverenik, ako bodejo vse št. personi in
 stajin idealom.

S pozdravom, Vaš
 Avg. Stegenšek

15/9 05.

Iz korespondence Avgusta Stegenška z Draganom Šando. UKM, Ms 540/III-B-31

1895 in 1896. Gradivo je knjižnica pridobila iz zapuščine Janka Šlebin-
 gerja z nakupom leta 1958 (Ms 287).
 Stegenškova ostalina je tudi med zapuščino Dragana Šande, in sicer
 dve Stegenškovi pismi Šandi iz let 1905–1908 (Ms 540/III-B-31).

Stegenškovo knjižničarsko delo sega v obdobje ustanovitve in k za-
 četkom knjižnice Zgodovinskega društva za Slovensko Štajersko,
 iz katere je zrasla in se razvila današnja UKM. Pomembno je vplival
 na gradnjo knjižničnega fonda in organizacijo društvene knjižnice. S
 svojim delovanjem v Zgodovinskem društvu – kot profesor na Visoki
 bogoslovni šoli v Mariboru ter raziskovalec in pisec umetnostnozgo-
 dovinskih razprav – je soustvarjal kulturno in znanstveno podobo
 Maribora v prvih dveh desetletjih 20. stoletja.

VIRI

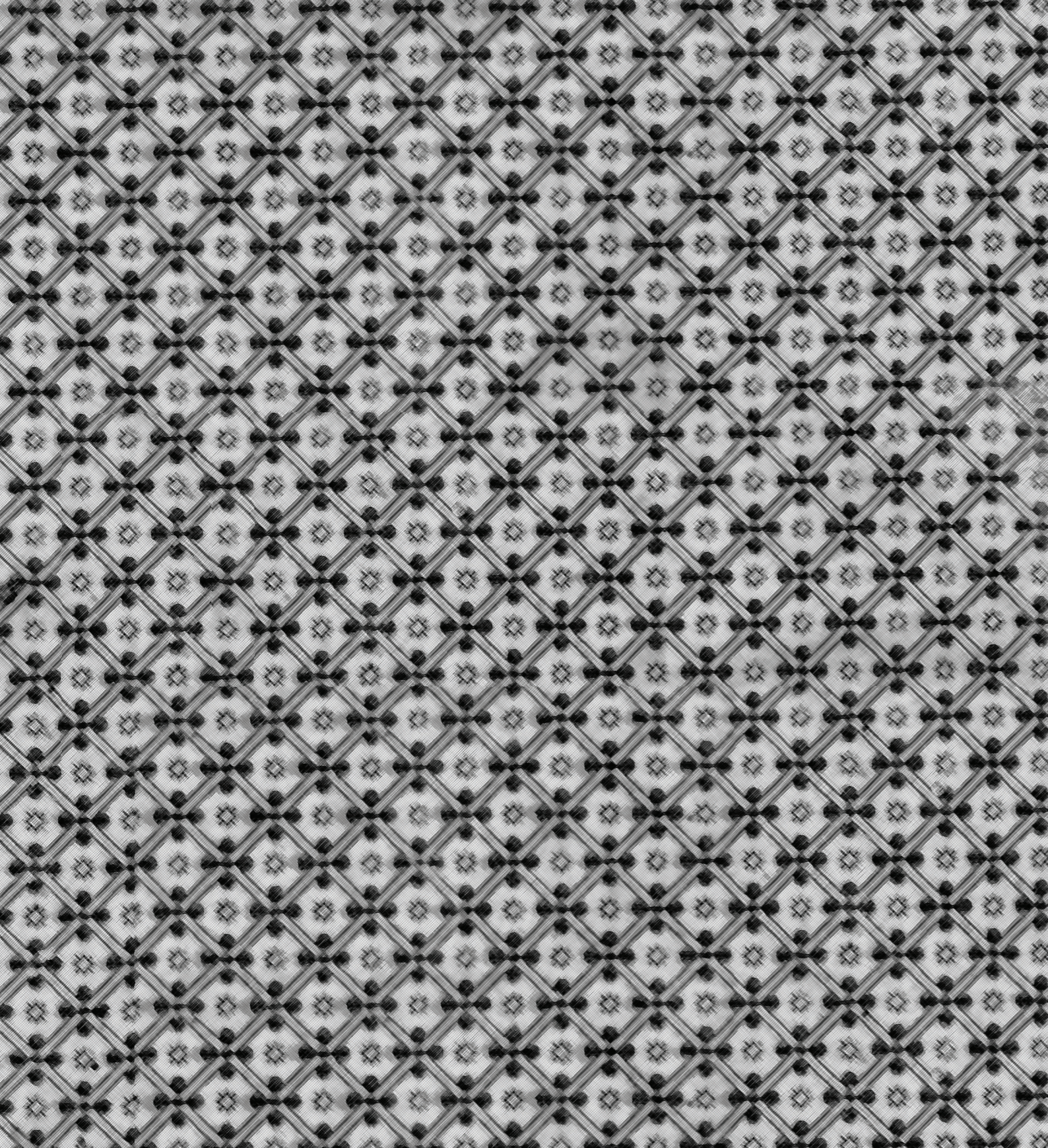
Pokrajinski arhiv Maribor, SI_PAM/1212 Zgodovinsko društvo Maribor
 Univerzitetna knjižnica Maribor, Rokopisna zbirka, Ms 189, Ms 287,
 Ms 540)
 Domoznanska dokumentacija: Stegenšek, Avguštin. Katalog v Enoti
 za domoznanstvo in posebne zbirke UKM

LITERATURA

Predgovor. Časopis za zgodovino in narodopisje letnik 1, 1904.
 Tretja odborova seja dne 22. decembra 1903, Časopis za zgodovino in
 narodopisje, 1, 1904, str. 107–108.
 Hartman, Bruno: Petinsedemdeset let Univerzitetne knjižnice Maribor
 (1903–1978), v: Univerzitetna knjižnica Maribor 1903–1978: Jubilej-
 ni zbornik, Maribor 1978, str. 9–106.
 Stavbar, Vlasta: Avguštin Stegenšek kot knjižničar knjižnice Zgodo-
 vinskega društva. Studia Historica Slovenica 2007. 3–4, str. 715–722.

SPLETNI VIRI

Mihael Lendovšek: .
<https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi323948/>

UKM, Zbirka drobnih tiskov

PO POTEH POMEMBNEGA VZORNIKA

Priprava razstave, otvoritve in vodenja so bili vedno poseben izziv za študentke in študente dodiplomskega študijskega programa Umetnostna zgodovina na Filozofski fakulteti Univerze v Mariboru. Vse generacije doslej so se v tretjem letniku poglobljeno in vneto lotile zastavljene naloge. Pod mentorskim vodstvom dr. Marjete Ciglencečki in pozneje Petre Čeh in dr. Gorazda Benceta so študentje domislili koncept razstave, povabili so ustvarjalce in izbrali umetniška dela, komunicirali z umetniki, postavili razstavo, pripravili otvoritev, javna vodstva in delavnice. Hvaležni smo bili umetnikom in zbirateljem, ki so študentom prijazno pomagali pri prvih korakih v delo kustosov. Številni ustvarjalci so študente povabili v svoje ateljeje in jih seznanili s svojim opusom. Vsako leto smo uspešno sodelovali z galerijo Media Nox, ki deluje pod okriljem Mladinskega kulturnega centra Maribor. Tudi v letošnjem študijskem letu, ki ga zaznamujejo številne omejitve in selitev v virtualni svet, študentke tretjega letnika pripravljajo razstavo del slikarke Anke Krašna, ki bo obeležila jubilej umetnice in desetletno sodelovanje med Oddelkom za umetnostno zgodovino in galerijo Media Nox.

Za študentke tretjega letnika pa letošnje študijsko leto ni zaznamovano samo z omejitvami, ampak tudi s prijaznim povabilom Univerzitetne knjižnice Maribor, da se javnosti predstavijo z razstavo o umetnostnem zgodovinarju dr. Avguštinu Stegenšku. Za povabilo k sodelovanju in pobudo za razstavo smo hvaležni dr. Vlasti Stavbar, ki se je tudi sama dejavno vključila v priprave in sodelovala pri vseh njenih fazah. Študentke so se s Stegenškovim delom, zlasti z njegovimi znanstvenimi publikacijami in dokumentarno fotografijo, poglobljeno seznanile pri predmetu Zgodovina kiparstva pod mentorstvom dr. Gorazda Benceta. Skladno s temo predmeta so se posvetile izbranim kiparskim spomenikom na slovenskem Štajerskem in se ob tem seznanile s Stegenškovimi, velikokrat pionirskimi raziskavami in metodologijo pri obravnavi kiparskih del. Napisale so študije, ki so v strnjeni obliki objavljene v pričujoči publikaciji. Dokumentarno zasnovana razstava ob stoti obletnici smrti velikega umetnostnega zgodovinarja, ki je deloval v Mariboru, zahteva drugačen pristop kakor razstave del sodobne umetnosti. Prepričana sem, da je študentkam omogočila poglobljen vpogled v raznolikost kuratorskega dela, čeprav javnosti najbrž ne bo mogla biti predstavljena v fizični obliki.

Veseli smo, da se je v priprave na obeležitev stote obletnice smrti Avguština Stegenška vključila tudi dr. Marjeta Ciglencečki, dolgoletna predstojnica Oddelka za umetnostno zgodovino in najboljša poznavalka Stegenškovega raziskovalnega in publicističnega opusa. S prispevki, pripravo simpozijev, publikacij in razstav se je Marjeta Ciglencečki v zadnjih dveh desetletjih zavzemala za ustrežnejše vrednotenje dela Avguština Stegenška, saj je v njem prepoznala velikega vzornika slovenskim umetnostnim zgodovinarjem. S sodelovanjem pri pripravi publikacije in razstave je svoje spoštovanje do pomembnega predhodnika prenesla tudi na bodoče umetnostne zgodovinarke.

Polona Vidmar,
predstojnica Oddelka za umetnostno zgodovino

SOLČAVSKA MARIJA

Fotografija po Stegenškovem negativu na steklu,
pred 1908, INDOK center, Ljubljana

Avguštin Stegenšek je o kipu Solčavske Marije pisal v reviji *Voditelj v bogoslovnih vedah* v dveh člankih, izdanih leta 1908 in 1910.¹ Stegenšek je kip obravnaval iz oblikovnega vidika. Posvetil se je predvsem nadrobni opisu oblačil, drže in izraza na obrazih. Kip upodablja sedečo Marijo na kamnitem prestolu, oblečeno v dolgo oblačilo, ki je prepasano s pasom. Marija drži v naročju malega Jezusa, ki je oblečen in ima ogrnjen plašč. Jezus drži v levi roki zvitek z nauki, desno roko pa ima povzdignjeno k blagoslovu z dvema iztegnjenima prstoma. Stegenšek je kip Solčavske Marije primerjal s sicer kasnejšim kipom sedeče Marije iz Ljubečne, ki je nastal v zgodnjem 15. stoletju in je na podlagi te primerjave postavil nastanek solčavskega kipa nekje na začetek 14. stoletja. S svojim zapisom je postavil temelje pri obravnavi kipa, ki so v nadaljevanju služili številnim raziskovalcem.

Številni umetnostni zgodovinarji so se posvetili raziskovanju kipa z različnih vidikov, med študijami je treba izpostaviti predvsem sledeče. Emilijan Cevc je kip slogovno navezal na vplive francoskih katedralnih stavbarnic iz 13. stoletja.² Horst Schweigert se je v raziskavi posvetil predvsem kiparski dejavnosti t. i. Mojstra Solčavske Marije in predvideval, da so kip v Solčavo prenesli iz benediktinske opatije v Gornjem Gradu šele ob koncu 15. stoletja.³ Podrobneje se je z ikonografijo kipa ukvarjala Marjeta Kambič. Posvetila se je opisu ikonografskega motiva, ko se Marija dotika Jezusove brade, in ga primerjala s sočasnimi upodobitvami v stenskem, tabelnem, rokopisnem slikarstvu, slikanih oknih in tudi v plastiki.⁴ S kipom Solčavske Marije se je ukvarjala tudi Mija Oter Gorenčič, ki trdi, da je na ikonografijo Solčavske Marije vplival znameniti Marijin življenjepis ter da naj avtor pri izdelavi ne bi imel neposredne predloge, vendar je delal po navodilih naročnika.⁵

Žana Plejč

¹ Avguštin STEGENŠEK, O nekaterih starinskih kipih, *Voditelj v bogoslovnih vedah*, 11, 1908, str. 333–341; Avguštin STEGENŠEK, Poročila o stari in novi domači cerkveni umetnosti, *Voditelj v bogoslovnih vedah*, 13, 1910, str. 45.

² Emilijan CEVC, *Srednjeveška plastika na Slovenskem*, Ljubljana 1963, str. 66–67.

³ Horst SCHWEIGERT, Mojster Solčavske Marije, *Gotika v Sloveniji* (ur. Janez Hofler), Narodna galerija, Ljubljana 1995, str. 137.

⁴ Marjeta KAMBIČ, Ikonografske opombe k Solčavski in Krakovski Mariji, *Zbornik za umetnostno zgodovino*, n. v. 24, 1988, str. 11–15.

⁵ Mija Oter Gorenčič, Umetnostna zapuščina srednjeveških Marijanskih bratovščin na Kranjskem in Štajerskem, *Acta historiae artis Slovenica*, 21/2, 2016, str. 102.

CELJSKI OLTAR V ROMARSKI CERKVI NA PTUJSKI GORI

Fotografija Avguština Stegenška, pred 1914,
Pokrajinski arhiv Maribor

Avguštin Stegenšek je v svoji monografski publikaciji z naslovom *Božja pot k Materi Božji na Črnigori* iz leta 1914 obsežno orisal zgodovino romarske cerkve na Ptujski Gori in se ob tem sistematično lotil tudi opisovanja cerkvene opreme. S svojim pisanjem je pomembno doprinesel k ozaveščanju slovenskega naroda o umetniškem dogajanju na naših tleh ter do neke mere hotel izraziti tudi moralistično prizadevanje za obuditev spomeniškovarstvene zavesti. To se je kazalo predvsem v njegovi skrbi za ohranitev t. i. Celjskega oltarja, ki je bil v Stegenškovem času namenjen zunanji kapeli sv. Antona Padovanskega. Oltar je bil s svojo postavitvijo ob zunanjščino cerkve izpostavljen mnogim neugodnim in uničujočim vremenskim vplivom, kar je hudo ogrožalo monumentalno srednjeveško kiparsko delo. Stegenšek je ob tem zapisal: "Sedaj pa vas vprašam: ali ni žalostno, da oltar, ki ga je daroval eden izmed ustanovnikov te krasne cerkve, zunaj pod kapom in na dežju stoji? Ali ni primerno, da se letos, ko se obhaja petstoletnica, ta krivica prednikov popravi in se cerkev za nov in silno zanimiv okras obogati?"¹ Tovrstno Stegenškovo prizadevanje je obrodilo sadove šele v kasnejših časih, saj so oltar v drugi polovici 20. stoletja po zaslugi spomeniškovarstvene službe vendarle prestavili na varnejše mesto znotraj ptujskogorske cerkve.²

Celjski oltar se nahaja v južni apsidi romarske cerkve na Ptujski Gori in velja v arhitekturnem pogledu za enega najpomembnejših elementov prvotne opreme. Pripisujemo ga ptujskogorski kiparski delavnici, ki je delovala ob izgradnji cerkve od okoli leta 1400. Oltar je sakralno naročilo celjskih grofov, na kar opominjajo njihova heraldična znamenja.³ To je kamnito kiparsko delo, ki ga po obliki uvrščamo med baldahinske oltarje ali t. i. ciborije. Stoji na štirih osmerokotnih stebrih, ki se na vrhu zaključijo s kapiteli z visokoreliefnim domišljjskim figuralnim okrasjem s parlerjanskimi stilnimi izhodišči. O času nastanka oltarja nam najlepše pripovedujejo za to obdobje značilne stranice baldahina, ki so okrašene s slepimi arkadami in šilastimi loki s krogovičjem, na katere so na treh straneh vstavljeni grbi celjskih grofov.⁴

Klara Zadravec

¹ Avguštin STEGENŠEK, *Božja pot k Materi Božji na Črnigori. Spominske črtice k petstoletnici*, Dunaj 1914, str. 16.

² Emilijan CEVC, *Srednjeveška plastika na Slovenskem. Od začetkov do zadnje četrtine 15. stoletja*, Ljubljana 1963, str. 127–128.

³ Polona VIDMAR, Kiparska delavnica na Ptujski Gori, *Zbornik za umetnostno zgodovino*, n. v. 43, 2007, str. 48.

⁴ Samo ŠTEFANAC, Ptujška Gora, ž. c. Matere Božje pomočnice, *Gotika v Sloveniji* (ur. Janez Höfler), Narodna galerija, Ljubljana 1995, str. 59.

PTUJSKOGORSKA MARIJA ZAVETNICA S PLAŠČEM

Fotografija Avgušтина Stegenška, pred 1914,
Pokrajinski arhiv Maribor

Milostno podobo Marije Zavetnice s plaščem so v 17. stoletju zaradi češčenja vernikov prestavili s portalnega timpanona v veliki oltar ptujskogorske cerkve. Relief nam kaže stoječo Marijo kot zaščitnico oziroma priprošnjico z Jezusom v naročju. Njen plašč z razširjenimi rokami držijo angeli in ustvarjajo okrilje, pod katerim je zbrana množica oseb. Relief je ikonografsko zanimiv, saj se tovrsten motiv Marije z detetom relativno malo pojavlja. S formalnega vidika lahko kompozicijo obravnavamo kot eno najbogatejših upodobitev tega motiva v plitkem reliefu. Relief je nastal ob izgradnji romarske cerkve okoli leta 1400.¹

Avguštin Stegenšek je relief orisal že v monografiji o ptujskogorski cerkvi leta 1914.² V obširnejši študiji, ki jo je izdal Fran Kovačič po Stegenškovi smrti leta 1922, pa se je osredotočil predvsem na identifikacijo upodobljenec pod Marijinim plaščem ter nastanek upodobitve navezal na poroko kralja Sigismunda z Barbaro Celjsko domnevno leta 1408.³ Stegenšek je pod Marijinim plaščem na levi prepoznal predstavnike posvetnih stanov, na čelu s cesarjem in kraljem, na desni pa naj bi bili predstavniki duhovnih stanov, ki jih v ospredju predstavlja papež. Ugotovil je, da je na reliefu upodobljeno najširše sorodstvo Hermana II. Celjskega ter ostale osebnosti tedanje srednje in južne Evrope, ki so bile v političnem sodelovanju z njegovim zetom, kraljem Sigismundom. Na fotografiji jih je tudi poimensko oštevilčil. Raznolikost upodobljenec je Stegenška vodila k trditvi, da so predstavljeni portretno.⁴

Vsaj deloma je Stegenškove ugotovitve o upodobljenec prevzel tudi France Stele, s skepto pa jih je ovrgel Emilijan Cevc.⁵ Med raziskovalci je obveljalo mnenje, da lahko med figurami z gotovostjo prepoznamo Bernarda Ptujkega z ženo, saj je ustanovniku cerkve dodan grbovni ščitek.⁶ Za dve od 82-ih figur pa Eva Sapač predvideva, da sta avtoportreta mojstrov, eden izmed njiju naj bi Marijin relief tudi izdelal.⁷

Saša Preložnik Šimac

¹ Polona VIDMAR, Ptujskogorska Marija Zavetnica s Plaščem, *Historia artis magistra. Amicorum discipulorumque munuscula Johanni Höfler septuagenario dicata* (ur. Renata Novak Klemenčič, Samo Štefanac), Ljubljana 2012, str. 131–132.

² Avguštin STEGENŠEK, *Božja pot k Materi Božji na Črnigori. Spominke črtice k petstoletrnici*, Dunaj 1914, str. 12–13.

³ Avguštin STEGENŠEK, Fran KOVAČIČ, *Historični portreti na oltarni podobi župne cerkve na Črni ali Ptujski Gori*, *Časopis za zgodovino in narodopisje*, 17, 1922, str. 57–76.

⁴ Prim. Rolanda FUGGER GERMADNIK, *Grofje Celjski med zgodovino in mitom*, Celje 2013, str. 105.

⁵ FUGGER GERMADNIK 2013 (op. 4), str. 106, 134.

⁶ Gregor PODNAR, Klementina JURANČIČ, *Marija zavetnica s plaščem (Milostna Mati Božja), Gotika v Sloveniji* (ur. Janez Höfler), Narodna galerija, Ljubljana 1995, str. 171–172, kat. 77.

⁷ Eva SAPAČ, *Die vermutliche Selbstdarstellung des »Meisters des Gnadenreliefs« und sein Porträt eines Meisters auf dem Relief der Schutzmantelmadonna der Wallfahrtskirche von Ptuj/Gora aus der Zeit um 1400*, *Art and architecture around 1400. Global and regional perspectives* (ur. Marjeta Ciglencič, Polona Vidmar), Maribor 2012, str. 256.

MARIJIN STEBER NA PTUJU

Reprodukcija iz Stegenškovega članka Naši Marijini stebri v *Voditelju v bogoslovnih vedah*, 1911

Avguštin Stegenšek je kot pionir slovenske umetnostne zgodovine pomembno prispeval tudi k začetkom umetnostne topografije. Poleg arhitekturnih spomenikov ga je pritegnilo baročno kiparstvo. Zelo dobro je poznal zgodovino Marijinih znamenj in jih v svojih študijah tudi predstavil. To dokazuje predvsem njegov odličen članek z naslovom Naši Marijini stebri, ki ga je objavil v *Voditelju v bogoslovnih vedah*. V članku se je Stegenšek osredotočil na Marijine stebre znotraj habsburške monarhije in poudaril, da so avstrijska posebnost, vzorec za Marijine spomenike pri nas pa prihaja neposredno iz Nemčije, iz mesta München.¹

Iz Stegenškovih zapiskov lahko izvemo, da je prvi Marijin zahvalni spomenik na območju današnje Slovenije bil postavljen na Ptuju. Tam ga je v spomin na zmago nad Turki pri Monoštru dal postaviti grof Jurij Friderik Sauer. Kot lahko razberemo s podstavka, je družina Sauer kasneje tega obnovila ter ga izročila ptujskim meščanom. Samega kiparskega dela na vrhu stebra se Stegenšek ni kaj preveč dotaknil. Predvideval je le, da je za to delo zaslužen mariborski mestni podobar Franc Krištof Reiss.²

Njegovo študijo Marijinega stebra na Ptuju sta v svojih prispevkih pozneje nadgradila umetnostna zgodovinarja Sergej Vrišer in Branko Vnuk. Klasično oblikovano baročno znamenje 17. stoletja sta označila kot razgibano in dinamično delo, ki se na koncu zaključuje z bogatim plastičnim vrhom. Slednjega predstavlja pozlačena Marijina plastika, po Vnukovem mnenju naj bi bil ikonografski motiv Brezmadežne in Marije Kraljice.³ Kip je nadnaravne velikosti in je narejen za pogled od daleč. Silhueta kipa spominja s svojimi lastnostmi na manieristično figuro. Marijo okoli vratu objema otrok, ki ga drži v svoji levici, v svoji desni roki pa medtem drži žezlo. Nekoliko rigidno, a vzravnano telo je najbolj poudarjeno od pasu navzdol, kjer se začnejo prepletati globoke gube. Poudarjena valovita draperija nakazuje, da je figura v koraku, saj Marija desno nogo naslanja na polmesec. Tako Vrišer kot Vnuk ovržeta Stegenškovo predvidevanje, da je kip delo mariborskega kiparja Franca Krištofa Reissa. Po besedah Vrišerja je opus slednjega danes že dobro raziskan in zato so v stroki postali drugačnega mnenja.⁴

Marijin steber je bil v času okupacije Ptuja odstranjen in na njegovem mestu na Minoritskem trgu stoji danes zelo dobra kopija, ki je delo akademskega kiparja Viktorja Gojkoviča. Izvirni kip je tako svoj povojni čas preživel v minoritskem samostanu, danes pa si ga lahko ogledamo v ptujskem muzeju.⁵

Nika Vreča

¹ Avguštin STEGENŠEK, Naši Marijini stebri, *Voditelj v bogoslovnih vedah*, 14, 1911, str. 329.

² STEGENŠEK 1911 (op. 1), str. 331.

³ Branko VNUK, *Baročni spomeniki, Ptujška javna plastika. 1664–2012*, Ptuj 2017, str. 16.

⁴ VNUK 2017 (op. 3), str. 16; Sergej VRIŠER, Ptujju vračajo staro podobo. Ob ponovni postavitvi Marijinega stebra na Ptuju, *Večer*, 50/211 (12. 9. 1994), str. 8.

⁵ VNUK 2017 (op. 3), str. 17; VRIŠER 1994 (op. 4), str. 8.

OLTAR SVETE DRUŽINE V PODRUŽNIČNI CERKVI SV. BARBARE V MALAHORNI

Fotografija Avgušтина Stegenška, pred 1909,
Pokrajinski arhiv Maribor

Avguštin Stegenšek se je v svojih raziskovanjih v topografskem delu *Konjiška dekanija* posvetil tudi cerkveni opremini podružnične cerkve Sv. Barbare v Malahorni pri Oplotnici. Poleg glavnega oltarja, ki je posvečen zavetnici cerkve, je podrobno opisal tudi stranski oltar, posvečen Sveti družini. Oltarja sta nastala sočasno leta 1651.¹

Stranski oltar je od glavnega manjši, a ima bogatejši ikonografski program. Oltar je izredno detajlno okrašen s številnimi angelskimi glavnicami in vegetabilnimi elementi. Na oltarno menzo je postavljen z nizko predelo s konzolnima levoma. Motivu leva je Stegenšek pripisal azijske vplive,² kar lahko povežemo z njegovim dobrim poznavanjem umetnosti in zelo široko razgledanostjo. Oltarni nastavek ima v glavni niši oz. tronu nameščen večfiguralni relief. V sredini je upodobljena Devica Marija z Jezusom v naročju, ki jo na njeni desni strani spremlja sv. Jožef, na levi pa sv. Elizabeta in sv. Zaharija. Pred Marijo je v klečeči pozi upodobljen sv. Janez Krstnik, ki Božjemu Detetu ponuja skledo s sadjem. Nad skupino figur, ki predstavlja Jezusovo ožje sorodstvo, sta upodobljena Bog Oče in Sveti Duh, ki dogajanje spremljata v nebeski slavi.³ Prizor uokvirjata zavita stebra s trtno vitico in oltarni krili z doprsnima podobama sv. Ignacija Lojolskega in sv. Frančiška Ksaverija.⁴ Oltar zaključuje atika, ki arhitekturno posnema osrednji del oltarja, le da namesto stebrov v tem delu nastopata ženski figuri oz. kariatidi. V osrednjem delu atike je v reliefnem štirilistu prizor Savlovega spreobrnjenja. Pod njim je grbovni ščit konjiškega župnika in naročnika oltarja Janeza Pavla Basellija, ki ga držita dva grifona. Ob straneh atike sta v bogati ornamentiki upodobljena sv. Alojzij in blaženi Stanislav Kostka. Stegenšek je zlati oltar slogovno navezal na severnorenesančno tradicijo, na njem pa je prepoznal tudi mešanico vzgledov, ki sežejo tako v antiko kot obdobje Bizanca.⁵

Rebeka Tašič

¹ Ferdinand ŠERBELJ, *Mejniki daljne preteklosti med Pohorjem in Bočem*, Zbornik občine Slovenska Bistrica, 3, Slovenska Bistrica 2009, str. 60.

² Avguštin STEGENŠEK, *Konjiška dekanija*, Slovenj Gradec 2010 (izdaja faksimila), str. 126.

³ STEGENŠEK, (op. 2), 2010, str. 126.

⁴ STEGENŠEK, (op. 2), 2010, str. 127.

⁵ STEGENŠEK, (op. 2), 2010, str. 127.

PERSONIFIKACIJA POKORE ALI KESANJA IZ ŽIČKE KARTUZIJE

Fotografija po Stegenškovem negativu na steklu,
pred 1909, INDOK center, Ljubljana

Avguštin Stegenšek je v *Konjiški dekaniji* popisal skulpture štirih ženskih figur, ki so stale na mostu pred vhodnim portalom Žičke kartuzije in eno izmed teh figur identificiral kot Marijo Magdaleno.¹ Izpostavljena skulptura ne kaže vseh običajnih ikonografskih značilnosti Marije Magdalene: atributov lobanje in mazila, patosa na obrazu, a brez joka, rok na prsih, oči obrnjenih visoko proti nebu. Stegenškova klasifikacija figure je po svoje razumljiva. Skulptura nosi dovolj podobnosti z njenimi upodobitvami, čeprav imamo popolnoma netipično upodobitev Marije Magdalene. Vse tri ohranjene skulpture, ki se danes nahajajo v Pokrajinskem muzeju Maribor, so bile namreč upodobljene kot spokornice; z delno raztrganimi in z vrvmi pripasanimi oblačili. Polona Vidmar je skulpture iz peščenjaka datirala v leto 1696 in jih primerjala z drugim delom kiparja Franca Krištofa Reissa, nagrobnikom mejnega grofa Otokarja III. Ugotovila je, da najverjetneje prikazujejo personifikacije stopenj Pokore.²

Odločitev za takšen ikonografski program bi lahko pripisali priorju Johannu Baptistu Schullerju, ki se je ob njihovi postavitvi navezal na redovnega ustanovitelja sv. Bruna iz Kölna in je s Francem Krištofom Reissom že leta 1687 sklenil pogodbo za izdelavo portalnih skulptur. Pred vhodom v kartuzijo bi torej stale z mimiko in retoričnimi gestami nakazane personifikacije Kesanja, Spovedi in Zadoščenja, kot jih je opredelil Cesare Ripa.³ Domnevni kip Marije Magdalene bi bil torej prikaz Pokore ali Kesanja, odvisno od tega, kaj je upodabljala četrta, danes izgubljena figura. Obravnavani skulpturi bolj ustreza personifikacija Kesanja, saj so v nebo usmerjen pogled, solzne oči, stisnjena pest, s katero se figura tolče po golih prsih, pa tudi razpuščeni lasje in raztrgana oblačila po Ripi značilnosti Kesanja.⁴ Oblačila figure Kesanja so polna iregularnih gub, kar signalizira notranji nemir in daje dodatno dinamiko figurini spremenljivi pozi. Pomemben del interpretacije skulptur je tudi njihova umestitev v okolje, kajti vse štiri skulpture so stale na mostu in s tem simbolizirale prehod med dvema področjema (iz posvetnega v sveti prostor). Upoštevajoč to, opazimo, da upodabljanje gub na figurah sledi umirjanju duše vernika, prav tako pa se roke figur spuščajo od obraza in prsi k pasu ter kažejo umiritev prošnje za odpuščanje oz. odsotnost nekakšnega metafizičnega iskanja.

Sara Nuša Golob Grabner

¹ Avguštin STEGENŠEK, *Konjiška dekanija*, Maribor 1909 (Umetnostni spomeniki lavantinske škofije, 2), str. 200–201.

² Polona VIDMAR, Kamnite skulpture Franca Krištofa Reissa za samostana Žiče in Marenberk, *Acta historiae artis Slovenica*, 20/2, 2015, str. 81–82.

³ VIDMAR 2015 (op.2), str. 82.

⁴ VIDMAR 2015 (op.2), str. 83.

MARIBORSKO KUŽNO ZNAMENJE

Fotografija Avgušтина Stegenška, pred 1911,
Pokrajinski arhiv Maribor

Kužno znamenje na mariborskem Glavnem trgu je zasnovano kot baročni oltar z obhajilno mizo, s to izjemo, da svetniki ne stojijo na oltarju, temveč na posebnih podstavkih. K spomeniku vodijo stopnice, ki potekajo skozi kovana železna vrata na višjo ploščad, kjer se nahaja sarkofagu podoben oltar, nad katerim sta relief sv. Rozalije ter vitki kanelirani steber s korintskim kapitelom in Marijinim kipom. Kipi svetnikov so v naravni velikosti, predstavljajo sv. Frančiška Asiškega, sv. Boštjana, sv. Donata, sv. Antona Padovanskega, sv. Roka in sv. Frančiška Ksaverja. Spomenik je bil dokončan okoli leta 1743.¹

Avguštin Stegenšek je bil ključen za raziskovanje spomenika, saj je objavil precej izčrpno razpravo, kjer se je osredotočil na zgodovino in okoliščine nastanka spomenika, obliko, ikonografijo, prepisal pa je tudi napise s spomenika in predstavil kiparja.² V njegovem besedilu se pojavi tudi zelo pomemben podatek, da sta prvotno kužno znamenje sestavljala danes izgubljena kipa sv. Janeza Krstnika in sv. Janeza Nepomuka, ki sta se takrat nahajala v knezoškofijskem dvorcu Betnava.³ Stegenšek je v slovenski umetnostni zgodovini prvi izpostavil vlogo mariborskega kiparja Jožefa Strauba in njegove družine za slovensko umetnost. Predvideval je, da kužnega znamenja Jožef ni izdelal sam, marveč je precej možno, da mu je pri izdelavi kipov pomagal brat Filip Jakob Straub.⁴

Najnovejša spoznanja o spomeniku so prispevali Valentina Pavlič, ki je podala ugotovitev, da je mestna oblast kiparsko delo verjetno naročila pri graškem kiparju Filipu Jakobu Straubu, ta pa ga je skoraj zagotovo izdelal skupaj z bratom Jožefom,⁵ Simona Kostanjšek Brglez in Boštjan Roškar. Slednja sta v svoji razpravi osmislila nov pogled na obravnavo kiparskih del – z osredotočanjem na pomen preučevanja povezanosti in sodelovanja kiparja ter arhitekta za razumevanje nastanka umetnine. Avtorja predvidevata, da so se mariborske mestne oblasti ob naročilu obrnile na arhitekta Jožefa Hofferja, ta pa je k sodelovanju povabil že uveljavljenega graškega kiparja Filipa Jakoba Strauba.⁶ Ukvarjala sta se tudi s težavnim določanjem avtorstva kipov – detajli domnevno bolj kažejo na avtorstvo Filipa Jakoba, a so nekateri kipi zagotovo Jožefovo delo.⁷

Pia Žula

¹ Prim. Avguštin STEGENŠEK, Naši Marijini stebri, *Voditelji v bogoslovnih vedah*, 14, 1911, str. 328, 334.

² STEGENŠEK 1911 (op. 1), str. 332.

³ STEGENŠEK 1911 (op. 1), str. 334.

⁴ Prim. Valentina PAVLIČ, *Joseph Straub, Art of the Straub Family*, Ljubljana 2019, str. 74.

⁵ PAVLIČ 2019 (op. 4), str. 75.

⁶ Simona KOSTANJŠEK BRGLEZ, Boštjan ROŠKAR, Jožef Hoffer ter Filip Jakob in Jožef Straub. Izhodiščne raziskave o sodelovanju med arhitektom in kiparjema, *Umetnostna kronika*, 62, 2019, str. 6.

⁷ KOSTANJŠEK BRGLEZ, ROŠKAR 2019 (op. 6), str. 9.

VELIKI OLTAR MARIJINEGA VNEBOVZETJA V CIRKOVCAH

Fotografija po Stegenškovem negativu na steklu, pred 1909, INDOK center, Ljubljana

Kipar Ivan Sojč je leta 1909 izdelal oltar Marijinega vnebovzetja za cerkev v Cirkovcah. Sojč je veliko delal za cerkve na slovenskem delu Štajerske in Koroške, v Prekmurju in ponekod na Hrvaškem. O Sojčevem delu je nazadnje pisala Simona Kostanjšek Brglez,¹ zelo pa ga je cenil že Avguštin Stegenšek. Leta 1909 je v samozaložbi izdal knjižico *Novi oltar Marijinega vnebovzetja v Cirkovcah. Delo Ivana Sojča* in prvič predstavil oltar v cirkovski cerkvi.

Veliki oltar je izdelan iz pobarvanega in pozlačenega lesa. Sestavlja ga oltarna menza s tabernakljem in reliefna upodobitev Marijinega vnebovzetja, ki visi na steni. Stegenšek je dele oltarja opisal zelo natančno, posebno vrednost pa zapisu dajejo njegove teološke interpretacije. Šesterokoten tabernakelj je sestavljen iz spodnjega dela za shranjevanje Najsvetejšega in zgoraj razstavne dolbine med šestimi stebri, nad katero stoji bogato izrezljana, z osemnajstimi stebri podprta kupola. Pozlačena bakrena vratca tabernaklja imajo na podloženem rdečem žametnem zlati križ, okrog katerega je ovita vinska trta. Na modrem krožnem polju iz steklovine je v stičišču križa upodobljeno srebrno-belo Božje Jagnje. Okvir vratc je okrašen s prefinjenim vencem pšeničnega klasja.² Tabernakelj krasi na levi strani prizor z očakom Abrahamom, kako daruje svojega sina Izaka. »Ko je iztegnil svojo roko in vzel nož, da bi ga daroval, mu je angel iz nebes zaklical, naj ne polaga svoje roke nad dečka, saj sedaj ve, da se boji Boga.« Desno od vrat pa je upodobljen Abraham, ki »ves prevzet ob misli na vsemogočnega Boga« ponižno kleči in naslanja svojo glavo na oltar. V zgornjo dolbino tabernaklja je med šestimi stebri postavljen Križani. Okrog njega so upodobljeni angeli, ki plavajoč v oblakih stegujejo roke proti Najvišjemu in so znamenje prošnji, ki se dvigajo od verujočih. Kristus se obrača k nedolžnim otrokom na podobi levo od dolbine, na nasprotni strani pa je upodobljen, medtem ko se obrača k množici trpečih odraslih. Na vrhu obeh prizorov stojita angela, ki igrata in prepevata.³ Osrednja podoba oltarja je relief z motivom Marijinega vnebovzetja. Vstavljen je v polkrožno sklenjen okvir, ki je okrašen z akantom. Marija, upodobljena na sinjih oblakih, hiti v nebesa, kjer jo že pričakujejo angeli. V atiki oltarja je manjši okrogel relief Svete trojice; »Božji sin Devici nasproti steguje roki, Bog Oče, ki je dobrohotno nagnil glavo, jo z dvignjeno desnico blagoslavlja, od goloba, Svetega Duha, pa sije nebeška svetloba, ki napolnjuje vse kotičke stvarstva.«⁴

Annemarie Gomzi

¹ Simona KOSTANJŠEK BRGLEZ, Kipar, pozlatař in restavrator Ivan Sojč – življenje in delo od začetka samostojnega delovanja, *Acta historiae artis Slovenica*, 25/1, 2020, str. 149–151.

² Avguštin STEGENŠEK, *Novi oltar Marijinega vnebovzetja v Cirkovcah. Delo Ivana Sojča*, Maribor 1909, str. 3–5.

³ STEGENŠEK 1909 (op. 2), str. 7–10.

⁴ STEGENŠEK 1909 (op. 2), str. 11–15.

Avguštin Stegenšek (1875–1920) Ob stoletnici smrti

Projekt ob stoti obletnici smrti Avguština Stegenška sta izvedla Univerzitetna knjižnica Maribor in Oddelek za umetnostno zgodovino Filozofske fakultete Univerze v Mariboru.

Avtorji besedil: Zdenka Petermanec, Marjeta Ciglencečki, Vlasta Stavbar, Polona Vidmar, Žana Plejič, Klara Zdravec, Saša Preložnik Šimac, Nika Vreča, Rebeka Tašič, Sara Nuša Golob Grabner, Pia Žula, Annamarije Gomzi

Mentorja študentkam 3. letnika umetnostne zgodovine: izr. prof. dr. Polona Vidmar, asist. dr. Gorazd Bence

Razstava Avguštin Stegenšek (1875–1920): Ob stoletnici smrti v Likovnem razstavišču UKM je bila načrtovana za leto 2020. Zaradi epidemioloških razmer je razstava prestavljena v leto 2021.

Urednici kataloga: Vlasta Stavbar, Marjeta Ciglencečki

Lektoriranje: Silva Belšak

Urejanje reprodukcij: Andrej Furlan

Viri reprodukcij: Univerzitetna knjižnica Maribor, Pokrajinski arhiv Maribor,

Ministrstvo za kulturo, Informacijsko-dokumentarni center za dediščino, Ljubljana

Vizualna podoba: Dejan Štampar

Zbirka: Razstavni katalogi UKM, zvezek 11

Izdala: Univerza v Mariboru, Univerzitetna knjižnica Maribor, zanjo dr. Zdenka Petermanec, ravnateljica

Založila: Univerza v Mariboru, Univerzitetna založba, zanjo prof. dr. Zdravko Kačič, rektor Univerze v Mariboru

Vrsta publikacije: E-knjiga

Maribor, 2020

© Univerza v Mariboru, Univerzitetna založba

Besedilo / Text © Avtorji, 2020

To delo je objavljeno pod licenco Creative Commons 4.0 Mednarodno licenco (CC BY_NC_ND 4.0)

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

Dostopno na: <https://press.um.si/index.php/ump/catalog/book/542>

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Univerzitetna knjižnica Maribor

929Stegenšek A.
091:027.7(497.4Maribor)(083.824)

AVGUŠTIN Stegenšek : [razstava] : (1875-1920) : ob stoletnici smrti / [urednici kataloga Vlasta Stavbar, Marjeta Ciglencečki]. - Maribor : Univerza v Mariboru, Univerzitetna založba, 2020. - (Zbirka Razstavni katalogi UKM ; zv. 11)

ISBN 978-961-286-435-4
doi: 10.18690/978-961-286-434-7
1. Stavbar, Vlasta
COBISS.SI-ID 51825667

ISBN: 978-961-286-434-7 (pdf)
978-961-286-435-4 (Mehka vezava)

DOI: <https://doi.org/10.18690/978-961-286-434-7>

Cena: Brezplačno (pdf) / 5 EUR (Mehka vezava)

Citiranje: Stavbar, V. in Ciglencečki, M. (ur). (2021). *Avgušt Stegenšek: (1875-1920): ob stoletnici smrti*. Maribor: Univerzitetna založba. doi: 10.18690/978-961-286-434-7